

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID INSTITUTIONEN BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2008:52
ISSN 1654-0247

En bortglömd guldålder? –
Tillgängliggörande av tidig svensk film till en bredare publik

CAROLINE NORDH

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© Författaren

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: En bortglömd guldålder? – Tillgängliggörande av tidig svensk film till en bredare publik

Engelsk titel: A golden age lost? – Availability of early Swedish films for a broader audience

Författare: Caroline Nordh

Kollegium: 1

Färdigställt: 2008

Handledare: Claes Lennartsson

Abstract: Early Swedish films from the 1910's and 1920's are not only an important part of Sweden's cultural heritage, but also an important part of the international film heritage. This period is often referred to as the golden age of Swedish film history. Despite this fact, the possibility to watch Swedish films from this period is very small and the main purpose of this thesis is to examine why the availability of these films has such low priority in the Swedish film policy and at the Swedish Film Institute. With the use of policy analysis, I study governmental policies and policies from the Swedish Film Institute for early Swedish films and seek to identify the policy problem and its different parts. The conclusion of the study is that there is a lack of clarified policies and financial resources concerning early Swedish films. One of the major parts of the policy problem is that more power is used to preserve rather than make the films available for a broader audience and that digitalization of these films has a low priority. The definition of the audience and for whom the films has to be made available is also deficient in the policies.

Nyckelord: filmarv, kulturarv, svensk film, stumfilm, tillgängliggörande, bevarande, kulturpolitik, policyanalys

Innehåll

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund	1
1.2	Problemformulering	2
1.3	Syfte och frågeställningar	3
1.4	Avgränsningar	3
1.5	Studiens relevans för biblioteks- och informationsvetenskap	4
1.6	Tidigare forskning och litteratur	5
2	Teori och metod	9
2.1	Policyanalysens framväxt	9
2.2	Policyanalysen i Sverige	10
2.3	Policyanalysen som verktyg i denna studie	10
2.4	Material	13
2.5	Litteratursökning	15
3	Svensk Filmpolitik	16
3.1	Filmkulturell verksamhet	16
3.1.1	Bevarande, restaurering och tillgängliggörande	17
4.1	Statliga riktlinjer och inställningar till tidig svensk film	19
4.2	Svenska Filminstitutets riktlinjer och inställningar till tidig svensk film	21
4.3	Restaurering och bevarande av den tidiga svenska filmen	22
4.4	Tillgängliggörande av den tidiga svenska filmen	22
4.4.1	Tillgängliggörande på ett regionalt och ett internationellt plan	24
4.4.2	Kanaler för tillgängliggörande	25
4.5	Definition av målgrupper	27
5	Diskussion	29
5.1	Bristen på tydliga mål för tidig svensk film	29
5.2	Film på filmbas eller digital film?	30
5.3	Bristande ekonomiska resurser	31
5.3.1	Den kommersiella marknaden	31
5.4	Vem bör ha tillgång till det svenska filmarvet?	32
6	Slutsatser	34
7	Avslutande reflektioner och förslag på vidare forskning	35
8	Sammanfattning	36
9	Källförteckning	37
9.1	Tryckta källor	37
9.2	Elektroniska Källor	39
9.3	SOU, DS och Propositioner etc.	40
9.4	Övriga källor	41

1 Inledning

Uppsatsen tar upp problem kring tillgängliggörande av svensk film från tidigt 1900-tal. Med hjälp av policyanalys studeras hur svensk filmpolitik diskuterat frågor kring tillgängliggörande av tidig svensk film samt hur Svenska Filminstitutets riktlinjer och arbete med att tillgängliggöra tidig svensk film har sett ut sedan 1995-års kulturutredning.

1.1 Bakgrund

Den svenska filmen från 1910- och början på 1920-talen är idag känd för att ha varit mycket framstående och inflytelserik i stora delar av filmvärlden (Furhammar 2003 s. 79). Två regissörer har kommit att förknippas med den svenska stumfilmens storhetstid, Victor Sjöström och Mauritz Stiller. Under senare år har även ett tredje namn ofta blivit nämnt när man talar om denna tid, Georg af Klercker, vars filmer har restaurerats, återupptäckts och visat sig vara mycket filmiskt avancerade och konstnärliga (Bordwell & Thompson 2002 s. 64-65).

Den tidiga svenska filmens storhetstid började omkring 1912 och efter första världskriget fick den svenska filmen större internationell spridning och uppskattning. Filmen hade flera utmärkande drag som bidrog till dess framgång internationellt. Flera av filmerna utspelade sig i den svenska naturen och innehöll många vackra landskapsbilder, till exempel Victor Sjöströms *Berg-Ejvind och hans hustru* från 1917. Ett flertal av filmerna var adaptationer från nordiska författares verk, där Selma Lagerlöfs verk var mycket populära att filmatisera, Mauritz Stiller gjorde till exempel *Herr Arnes Pengar* 1919 (Bordwell & Thompson 2002 s. 64-66). Det som den svenska tidiga filmen kanske är mest känd för är att den var mycket tekniskt avancerad. Här står Sjöströms *Körkarlen* som den främsta då den innehöll avancerad trickfilmning och dubbelektionering (Furhammar 2003 s. 81). *Körkarlen* berättades också genom återblickar och rörde sig i olika tidsdimensioner vilket kom att influera många 1920-talsfilmer världen över (Bordwell & Thompson 2002 s. 66).

Att jag valt att skriva en uppsats om tillgänglighet till tidig svensk film beror på att jag har ett stort filmintresse och tidigare har läst filmvetenskap, vilket har gjort att jag uppmärksammas på frågor som rör filmpolitik och filmens förutsättningar i samhället. Mitt filmintresse har också gjort att jag blivit intresserad av tidig svensk film, något som har medfört att jag har sökt efter dessa filmer som jag gärna skulle vilja se. Jag upptäckte dock ganska snart att det är ett mycket litet utbud av den svenska filmhistorien som är möjligt att, som enskild privatperson få tillgång till och kunna titta på, trots att många av dessa filmer har restaurerats av Svenska Filminstitutet och torde finnas i ett skick möjligt för en bredare distribution. Under den tid jag har läst biblioteks- och informationsvetenskap vid Högskolan i Borås har jag kommit i kontakt med frågor kring kulturpolitik och tillgänglighet till olika typer av dokument och jag tycker därför att det är lämpligt att kombinera mina kunskaper inom filmvetenskap med de kunskaper jag har inom biblioteks- och informationsvetenskap och studera tillgänglighet till den tidiga svenska filmen.

1.2 Problemformulering

Att den svenska filmhistorien utgör en viktig del av det svenska kulturarvet är något som noga poängteras i den svenska kulturpolitiken. Kulturdepartementet menar att: ”All den film som hittills har producerats, från filmkonstens början fram till idag, utgör filmarvet” (DS 2005:8, s. 96). I kulturutredningen från 1995 diskuterar man inte kulturarvet som endast ett kulturarv utan man menar att det finns flera olika kulturarv. Här påpekas att vi lever i ett mångkulturellt samhälle där alla bär på olika arv och man kan till exempel tala om en enskild persons eget kulturarv, om en viss grupps kulturarv eller om ett samhälles kulturarv. I kulturutredningen framhåller man också vikten av att känna sitt eget kulturarv för att även kunna ta till sig någon annans. Att känna sitt kulturarv kan alltså bidra till ett mer integrerat samhälle förutsatt att man delar med sig av sitt eget arv och inte stänger andra människor eller grupper ute från det (SOU 1995:84, s. 295-297).

I propositionen *Fokus på film – en ny svensk filmpolitik* där bland annat 2006 års filmavtal redovisas diskuterar man filmens historiska betydelse och synen på filmen som konst. Man menar att filmen som konst och som en länk till vår historia är viktig eftersom den medverkar till att stärka bilden av oss själva och vårt nutida samhälle:

Det bör därför även fortsatt vara en grundläggande uppgift för filmpolitiken att bevara filmer och material av film- och kulturhistoriskt intresse och att i ökad utsträckning tillgängliggöra dem för forskning och allmänhet (prop. 2005/06:3, s. 48).

Man framhåller också den svenska filmhistoriens anseende i ett internationellt perspektiv och när det gäller den tidiga svenska filmen hävdar man att Mauritz Stiller och Victor Sjöströms filmer hör till de främsta i stumfilmshistorien (prop. 2005/06:3, s. 50). Filmen är alltså en viktig del av det svenska kulturarvet och i kulturutredningen från 1995 menar man att: ”Kulturarven ska vara åtkomliga för alla. De ska visas, förklaras och sättas in i sitt historiska, samhälleliga och konstnärliga sammanhang” (SOU 1995:84, s. 299). Vidare hävdar man också en ny syn på kulturarven:

Det handlar inte bara om att bevara utan också i hög grad om att främja ett positivt bruk av kulturarven. Det gäller inte enbart att säkerställa i juridisk och fysisk mening utan i hög grad också att göra värdena kända, tillgängliga och levande samt att utnyttja dem och använda dem aktivt (SOU 1995:84, s.297).

I jämförelse med till exempel den svenska litteraturen, är den svenska filmhistorien dock betydligt mer åsidosatt när det gäller tillgänglighet och spridning. Att svenska litterära klassiker görs tillgängliga på folkbiblioteken och genom nyutgivning är något man närmast kan se som en självklarhet. För litteratur finns också flera statliga stöd som främjar utgivning och tillgängliggörande av klassiker. För nyutgivning av klassiker finns det till exempel ett speciellt litteraturstöd och för att förlagen ska ha möjlighet att alltid ha ett brett utbud av klassiker finns ett särskilt lagerstöd att söka (SFS 1998:1469). Dessutom finns också ett statligt stöd för inköp av litteratur till folk- och skolbibliotek (SFS 1996:1608). Att den svenska klassiska filmen görs tillgänglig för en liknande publik tycks dock vara allt annat än självklart.

Att svensk film inte tillgängliggörs i tillräckligt stor utsträckning lyfts bland annat fram i två artiklar från 2007. I Filmtidskriften FLM efterlyser forskningschefen på Statens ljud- och bildarkiv, Pelle Snickars nya möjligheter för tillgängliggörande av film ur filmarkivet (Lundström 2007 s. 19). I en artikel i Dagens Nyheter diskuteras problemet med att efterfrågan på äldre svenska filmer ofta är mycket stor men att de samtidigt inte anses vara tillräckligt kommersiellt gångbara för tillgängliggörande, till exempel via DVD (Boldeman 2007).

Behovet av tillgänglighet till det svenska filmarvet belyses också av författaren Mikael Timm som i sin bok *Dröm och förbannad verklighet – Spelet om svensk film under 40 år* menar att ”under större delen av de fyrtio år som gått sedan Filminstitutet startade har detta arv ofta varit osynligt, använt bara av några få filmare” (2003, s. 198).

Med stöd ur ovan nämnda texter där man efterlyser större tillgänglighet till äldre svenska filmer samt min egen erfarenhet av att de flesta av de tidiga svenska filmerna inte är möjliga att som privatperson få tillgång, till kommer jag i denna uppsats att utgå från att det finns ett problem kring tillgängliggörande av den tidiga svenska filmen och att tillgängliggörande av denna film är åsidosatt i dagens filmpolitik. Uppsatsen kommer därför att ta upp frågor kring problemet med tillgängliggörande och distribution av den tidiga svenska filmen.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur och varför tillgängliggörande av den tidiga svenska filmen idag är så åsidosatt i den svenska filmpolitiken samt vad som har förhindrat tillgängliggörande av denna film till en bredare publik?

För att uppfylla detta syfte använder jag mig av följande frågeställningar:

- *Vilka riktlinjer finns inom den svenska kulturpolitiken samt hos det Svenska Filminstitutet för hantering av frågor kring tidig svensk film?*
- *Hur arbetar Svenska Filminstitutet med frågor kring tillgängliggörande av tidig svensk film?*
- *Vilka faktorer har förhindrat att den tidiga svenska filmen tillgängliggjorts till en bredare publik?*

1.4 Avgränsningar

Jag har för avsikt att i min studie utgå från 1995 års kulturutredning och studera tiden därefter och med ambitionen att i så stor utsträckning som möjligt studera situationen som den ser ut i nuläget och har sett ut de senaste åren. Jag anser att denna avgränsning är relevant, av två skäl:

Den främsta anledningen är att möjligheterna för att digitalisera film har gjort att man nu på nya sätt kan tillgängliggöra och sprida film (prop. 2005/06:3, s. 13-14). DVD-formatets popularitet och Internets möjligheter att på olika sätt tillgängliggöra film, till exempel genom webbsidor med möjlighet till nedladdning eller streaming, är två viktiga exempel på dessa nya möjligheter.

Det andra skälet till att inleda studien vid kulturutredning 1995 är att det är först i denna kulturutredning som man uttalat menar att film har status som en konstform. Man menar att i den tidigare kulturutredningen 1974 var inte filmen etablerad som en konstform då den saknade riktlinjer för den praktiska filmpolitiken (SOU 1995:84, s. 450). I kulturrådets betänkande *Ny kulturpolitik* från 1972 menar man att man ”i princip” bör ”se filmen som en kulturaktivitet jämställd med andra” (SOU 1972:66, s. 208) och i stort sett samma åsikt lyfts fram av filmutredningen som tillsattes 1968 (SOU 1973:53 del 4, s. 167). Filmen ges dock här inte samma status eller utrymme som i kulturutredningen från 1995 och det är alltså först detta år som ett riktigt ställningstagande görs.

Jag avser också att endast studera tillgängliggörande av tidig svensk film. Jag använder i huvudsak denna benämning på film gjord i Sverige fram till 1930-talet. Ibland anser jag dock att uttrycket stumfilm eller stumfilmsperioden är att föredra, främst när jag refererar till mitt material och vill förtydliga hur man uttrycker sig i detta. Jag använder då dessa uttryck för all stum film gjord före 1930-talet trots att jag är medveten om att det har förekommit olika former av stum film också efter 1930-talet.

De aktörer som jag valt att inrikta mig på är dels den statliga filmpolitiken och dels det Svenska Filminstitutet. En möjlighet hade också varit att även studera privata aktörer och deras förhållande till tillgängliggörande av tidig svensk film. Uppsatsen koncentrerar sig dock på den tidiga svenska filmen som ett kulturarv och ansvaret för kulturarvet ligger främst hos staten och statliga institutioner, där det Svenska Filminstitutet har ansvar för det svenska filmarvet (SOU 1995:84, s. 302-303). Självklart är det dock möjligt för en statlig institution att ta hjälp av privata aktörer till exempel vid utgivning av film på DVD. De privata aktörernas ansvar för kulturarvet kan givetvis också diskuteras men i denna uppsats är det dock endast de statliga aktörernas ansvar för tillgängliggörande av tidig svensk film som tas upp.

Eftersom perioden jag avser att studera är en liten del av den svenska filmhistorien kommer det därför att vara nödvändigt att också titta på hur de olika aktörerna ser på tillgängliggörande av annan svensk film, i huvudsak svensk spelfilm. Min avsikt kommer dock att vara att i denna uppsats, främst presentera det material och det resultat som på något sätt påverkar hur tillgängliggörandet av den tidiga svenska filmen ser ut.

1.5 Studiens relevans för biblioteks- och informationsvetenskap

I skriften *Biblioteks- och informationsvetenskap som studie- och forskningsområde* diskuterar Lars Höglund Professor vid Bibliotekshögskolan i Borås definitioner och inriktningar på forskningen inom biblioteks- och informationsvetenskap. Han menar att det är centralt att inom ämnet studera ”förmedlingen av information och kultur som

vanligen är lagrad i någon form av dokument” (2000 s. 2). Höglund hänvisar också till Forskningsrådsnämndens definition av ämnet:

...ämnet har sin utgångspunkt i problem kring förmedling av information eller kultur som är lagrad i någon form av dokument. Inom ämnet studeras den process, som beroende på syfte och innehåll kan benämnas informationsförsörjning eller kulturförmedling samt bibliotek och andra institutioner med en likartad funktion som medverkar i denna process. Ämnet har anknytningar till en rad andra discipliner inom såväl samhällsvetenskap, humaniora som teknik (2000 s. 5-6).

Vidare definierar Höglund ämnet:

Det fokuserar på litteratur, dokument och information med begrepp som tillgänglighet, förmedling och sökning i centrum och kan därmed bidra till förståelsen av centrala problem i informationsområdet (2000 s. 6).

Enligt Höglund behöver inte ämnet nödvändigtvis studera bibliotek utan forskningen kan också fokuseras på ”andra institutioner och spridningsvägar”. Dessutom menar han att biblioteks- och informationsvetenskapen har utvidgats under de senaste åren i och med ett ökat informationsutbud och fler möjligheter till kommunikation och förmedling av information (2000 s. 6).

Biblioteks- och informationsvetenskapen innehåller alltså flera olika delar som är möjliga att koppla till min uppsats där jag studerar förmedling och tillgängliggörande av information och kultur i form av film. Uppsatsen studerar dessutom hur frågor kring tillgängliggörande har påverkats av nya tekniska möjligheter. Det är också möjligt att göra en direkt koppling till bibliotek, där folkbiblioteken kan ses som en förmedlare av svenska klassiker och svenskt kulturarv. I *Underlag till en ny filmpolitik* kan man läsa:

Via DVD och andra digitala medier skall Filminstitutet sprida de svenska klassiker som inte görs tillgängliga på annat sätt. Filmerna skall nå allmänheten såväl som bibliotek och skolor (*Svenska Filminstitutet 2004e*, s. 27).

Biblioteken är alltså en viktig del i tillgängliggörandet av det svenska filmarvet men för att de ska kunna ta del i tillgängliggörandet krävs att det också finns reella möjligheter att göra det. Även om uppsatsen inte studerar bibliotekens tillgängliggörande av tidig svensk film är studiet av frågor kring tillgängliggörande ytterst relevanta för bibliotekens möjligheter att tillgängliggöra tidig svensk film.

1.6 Tidigare forskning och litteratur

Forskningen kring tillgänglighet till den tidiga filmen har tidigare varit närmast obefintlig men under de senaste åren tycks frågor kring bevarande och tillgängliggörande av film och andra kulturarv ha blivit mer uppmärksammade både inom forskning och inom kulturpolitik men också i media. Att frågor om tillgängliggörande har börjat lyftas fram har mycket att göra med att de tekniska förutsättningarna nu gör det möjligt att tillgängliggöra olika typer av dokument på digital väg. Den tidiga svenska filmen har också fått större uppmärksamhet under de

senaste åren, inte minst i media, vilket sannolikt beror mycket på att dessa filmer har restaurerats av Svenska Filminstitutet.

Roger Blomgrens bok *Staten och filmen: svensk filmpolitik 1909-1993* (1998) behandlar grundligt den svenska filmpolitikens utveckling fram till 1993. Boken är skriven som en doktorsavhandling vid statsvetenskapliga institutionen i Göteborg. Eftersom boken inte behandlar åren efter kulturutredningen 1995, som jag har för avsikt att studera tillför den inte så mycket konkret till min studie men jag anser dock att den har fungerat bra som en informationsgrund då den ger en bra och vetenskaplig inblick i hur svensk filmpolitik har fungerat och utvecklats under åren. Det finns dock några delar från Blomgrens bok som jag anser relevant att nämna. Det är först och främst Blomgrens diskussion kring orsaken till att den svenska filmpolitiken 1993 blev delad i två delar, med ett filmavtal för produktion av film och ett direkt statligt stöd till Filminstitutets filmkulturella verksamhet. Blomgren hävdar här att detta beror på att biografpubliken och videoutgivningen hade minskat kraftigt under 1980-talets senare del vilket ledde till en ekonomisk kris för Filminstitutet, vilken man löste med delningen av filmpolitiken (s. 108). Också Blomgrens diskussion kring biografen och den hårda konkurrensen från video och TV är intressant. Han berör här de regler man införde för att en film inte skulle gå att köpa på video innan filmerna gått klart på bio. Oftast försökte man lyfta fram biografens överlägsenhet i jämförelse med TV och video och man använde argument som talade om upplevelsen av film på bio och om biografen som kulturell mötesplats (s. 110-113).

Roger Blomgren har även skrivit forskningsrapporten *Den onda, den goda och den nyttiga - kulturindustrin, filmen och regionerna* (2007) som diskuterar förändringen inom den svenska filmproduktionen och filmpolitiken då flera regionala filmproduktionscentrum startades i Sverige under 1990-talet. Rapporten behandlar främst den regionala filmproduktionen och tar inte specifikt upp den tidiga svenska filmen eller tillgängligheten till denna men ger en bra inblick i hur den regionala filmverksamheten och filmpolitiken ser ut. Blomgren menar här att de regionala filmverksamheterna från början startades eftersom man ansåg att för mycket film producerades i Stockholm. Men vad som främst har bidragit till att fler och fler filmcentrum vuxit upp och blivit viktiga för den svenska filmen har att göra med att de har skapat större tillväxt genom till exempel nya jobb och ökad turism. Här framgår också att regionaliseringen av filmproduktionen har medfört att fler filmer har producerats i Sverige och man har även kunnat se en viss förändring i filmernas teman och handling etc. Blomgren menar även att den ökade regionala filmverksamheten har förändrat den svenska filmpolitiken. Han ger en möjlig förklaring till varför filmen tidigare inte haft en så stark ställning regionalt i landet och menar att det kan ha att göra med att man tidigt i filmens historia ville stoppa filmen från att nå en stor publik eftersom den ansågs skadlig (2007 s. 5-70).

Mikael Timm har skrivit boken *Dröm och förbannad verklighet – spelet kring svensk film under 40 år* (2003) om den svenska filmens möjligheter sedan filmreformen infördes 1963. Timm är skönlitterär författare men har även skrivit essäer, till exempel i boken *Ögats glädje* (1995) om filmarna Ingmar Bergman, François Truffaut, Krzysztof Kieslowski, Alain Resnais och Ettore Scola. (Timm, 2003, omslag). Denna bok skiljer sig från Blomgrens bok då den inte är någon vetenskaplig avhandling, men eftersom den är skriven av en person som befunnit sig inom den svenska filmen i många år ger

boken ett vidgat perspektiv på den svenska filmbranschen och filmpolitiken. Boken tar inte upp så mycket om den tidiga svenska filmen, eller tillgänglighet till denna film, men i bokens epilog finns dock några reflektioner kring detta. Timm skriver här om restaureringen av tidig svensk film och han hävdar att intresset för att se den svenska stumfilmen av Victor Sjöström, Mauritz Stiller och Georg af Klercker är så stort att man ofta måste framställa nya visningskopior av dessa filmer. Timm ser också ljus på framtiden och menar att den ökade digitaliseringen och ny teknik ”kommer att göra svensk filmhistoria levande för många fler” (s. 196-198).

Leif Furhammar är filmprofessor vid Stockholms Universitet, han har skrivit flera böcker om Film och TV och är även kulturskribent i Dagens Nyheter. Furhammars bok *Filmen i Sverige: en historia i tio kapitel och en fortsättning* (2003) har också denna bidragit med information kring den svenska filmpolitikens utveckling och Svenska Filminstitutets och filmarkivets grundande. Boken har också använts som en filmhistorisk källa till den tidiga svenska filmen.

Harry Schein, grundare av Svenska Filminstitutet, behandlar i boken *I själva verket* (1970), i viss utsträckning frågor kring arkivering och tillgängliggörande genom att den behandlar hur Filminstitutets arkiv har växt fram och framförallt hur institutets visningsverksamhet, med bland annat en filmklubb har utvecklats (s. 59-72). Precis som Blomgrens bok har denna främst varit bra för att ge mig en bättre bild av filmpolitikens utveckling kring de frågor jag studerar.

Paolo Cherchi Usai är filmprofessor vid universitetet i Rochester i USA. Han har ofta i sitt arbete inriktat sig på stumfilm och arkivverksamhet och har bland annat varit viceordförande i den internationella filmarkivfederationen FIAF. Cherchi Usai ger i sin bok *Silent Cinema – an introduction* (2000) en grundläggande introduktion till stumfilmsmediet och studiet av stumfilmen. Han ger bland annat en bild av hur filmarkiv fungerar, vilka typer av filmarkiv som finns och hur man kan få tillgång till filmer i dessa arkiv (Kapitel 4). Informationen är dock mer riktad till forskare än till en bredare allmänhet och beskriver alltså inte direkt det problem som jag studerar. Vad som dock kan vara värt att nämna från denna bok är att han menar att Svenska Filminstitutets arkiv är ett av de bästa nationella filmarkiven eftersom de har restaurerat i stort sett alla de svenska stumfilmerna (s. 82).

I artikeln *Se upp! En klassiker!* i den svenska filmtidskriften FLM, skriven av Jacob Lundström, diskuterar filmvetaren, mediehistorikern och forskningschefen på Statens ljud- och bildarkiv Pelle Snickars bevarandet av film i förhållande till tillgängliggörandet av film. Han är kritisk till att man fortfarande sätter ett så högt värde på den fysiska filmen och i högre utsträckning väljer att bevara denna än att istället digitalisera filmer för spridning via Internet. Han är bland annat kritisk till Svenska Filminstitutet för att de inte gör mer för att sprida film via Internet. Snickars menar att spridning av film på detta sätt gör att filmtittandet, framförallt när det gäller just klassiker, blir mer naturligt i och med att man lättare kan gå in närsomhelst och titta på vilken film man vill (2007 s. 19).

Marcus Boldeman, kulturjournalist på Dagens Nyheter belyser i artikeln *Svenskt filmarv försummat på DVD* hur tillgängligheten till det svenska filmarvet har påverkats av övergången från VHS till DVD. Boldeman har talat med både kommersiella aktörer och

Svenska Filminstitutet och det framkommer att man oftast är medveten om att det finns en efterfrågan på äldre svenska filmer men att de inte ges ut på grund av att de ändå inte är tillräckligt kommersiellt starka. Här tas också utgivningen av DVD-boxen *Svenska stumfilmsklassiker* upp och Boldeman menar att ett samarbete, som här mellan Svenska Filminstitutet och Svensk Filmindustri är en bra möjlighet för att få fler äldre svenska filmer utgivna. I artikeln menar också både Svensk Filmindustri och Svenska Filminstitutet att video-on-demand, där man via Internet kan hyra eller köpa filmer, är en viktig framtida väg för tillgängliggörande (2007).

I magisteruppsatsen *Film på svenska folkbibliotek? En diskursiv analys av statliga offentliga utredningar som behandlar folkbibliotekens verksamhetsmål och mediepolitik* görs en diskursiv textanalys av offentliga utredningar. Uppsatsen diskuterar filmens ställning, främst på folkbiblioteken men också i det svenska samhället i stort. Man kommer i uppsatsen bland annat fram till att filmens ställning är svag på folkbiblioteken och att beståndet och inköpen av film är litet i jämförelse med böcker vilket inte har någon riktig grund i utlåningssiffror eller svenska folkets medievanor. Man menar också att de i de studerade utredningarna finns en rädsla för att filmen och andra nya medier kan hota bokens ställning på biblioteken och i samhället (Sundell & Sundell 2004).

Sarah Kinman diskuterar kulturarvet i uppsatsen *Det vi bevarar och brukar: om kulturarv i Svenska Offentliga Utredningar 1997-2004* och hon menar här att det är mycket svårt att utreda exakt vad kulturarvet är. Hon kommer dock fram till att det finns två förhållningssätt där kulturarvet antingen kan vara ett bestämt antal dokument eller föremål eller också ett mer obestämt begrepp där varje människa kan ha flera olika kulturarv och att alla också bör ha rätt till sina egna kulturarv (2007).

I uppsatsen *Tillgängliggörande och bevarande av raritetssamlingar: En diskursanalys av uppfattningar hos ledande företrädare vid Stockholms och Uppsala universitetsbibliotek* har man med hjälp av enkäter undersökt synen på tillgängliggörande och bevarande av raritetssamlingar. De kommer bland annat fram till att tillgängliggörandet anses viktigt men att bevarandet oftast är det som kommer i första hand (Hertil, Lindelöw & Parmhed 2006).

Litteraturen ovan kommer från skilda källor som alla har olika perspektiv på film, filmpolitik och tillgängliggörande av kulturarven. Jag har här valt att inte enbart presentera forskning inom området utan också artiklar som diskuterar tillgänglighet till svensk film, där personer med nära anknytning till den svenska filmen finns representerade samt böcker skrivna av personer med nära anknytning till den svenska filmpolitiken. Jag återknyter i diskussionsavsnittet till några av de ovan nämnda titlarna framförallt till de två artiklarna i *Dagens Nyheter* och *FLM* samt till Paolo Cherchi Usai. Övrig litteratur har i hög grad relevans för min studie då de behandlar den svenska filmpolitiken och tillgängliggörande av film och andra kulturarv och denna litteratur har på många sätt varit användbar som bakgrund och utgångspunkt för min studie.

2 Teori och metod

Som teoretisk ram för min uppsats har jag valt att använda mig av Policyanalys. Eftersom man med hjälp av policyanalys studerar problem kring offentliga handlingslinjer och hur dessa handlingslinjer utformas och verksställs (Premfors 1989 s. 9-12) bör policyanalys vara ett lämpligt verktyg vid studerandet av Filminstitutets och svenska statens handlingslinjer för tillgängliggörande av svensk film.

Alternativa val av metod skulle till exempel kunna vara idéanalys, eller kritisk diskursanalys. Dessa metoder skulle hjälpa mig att studera debatten, idéerna eller maktförhållandena kring frågan om tillgängliggörande av tidig svensk film (Bergström & Boréus 2005, kapitel 4 & kapitel 8). Policyanalysen fokuserar dock mer på ett problem och eftersom jag just vill studera varför det finns ett problem kring tillgängliggörande av tidig svensk film, anser jag att policyanalys är den lämpligaste metoden. Som ytterligare alternativ skulle det också vara möjligt att studera problemet med hjälp av kvalitativa intervjuer (Bryman 2002, kapitel 14). Vid användandet av intervjuer skulle dock fokuseringen hamna mer på personliga inställningar till frågorna kring tillgängliggörande av tidig svensk film vilket inte är avsikten med studien.

Som grund för min policyanalys har jag använt mig av Rune Premfors *Policyanalys: kunskap, praktik och etik i offentlig verksamhet* (1989) samt Wayne Parsons *Public policy: an introduction to the theory and practice of policy analysis* (1995). Därefter har jag valt att utforma en för min studie passande tillämpning av policyanalysen som metod.

Premfors diskuterar problemet med att överföra den engelska termen *policy* till svenskan. Han menar att det som man som policyanalytiker studerar är de riktlinjer och handlingsplaner som styr en offentlig verksamhet (s. 9-10). Jag kommer därför att i första hand använda termen *riktlinjer* istället för *policy* och i de fall jag använder termen *policy* avser jag just de riktlinjer och handlingsplaner som är avsedda att styra en offentlig verksamhet. De riktlinjer som för mig är relevanta att studera och som i min studie är termens innebörd är de skriftliga handlingsplaner som kommer från film- och kulturpolitiskt håll samt de handlingsplaner som kommer från Svenska Filminstitutet.

2.1 Policyanalysens framväxt

Förhållandet mellan den publika och den privata sfären har diskuterats sedan antiken men det är först i och med industrialiseringen på 1800-talet som behovet av ett mer välutvecklat metodesystem för det statliga styrandet blev större och man började arbeta fram riktlinjer för hur styrandet skulle skötas, till exempel inom det ekonomiska området. Behovet av mer avancerad kunskap gjorde att man tog hjälp från vetenskapen för att utveckla riktlinjer vilket medförde att också vetenskapen utvecklades främst inom det ekonomiska området (Parsons 1995 s. 3-4, s. 17).

Under den första hälften av 1950-talet blev policyfrågorna vanliga inom flera andra områden men det var först på 1950-talet som policystudier på allvar började studeras på en vetenskaplig nivå, då Harold Laswell gav ut boken *Policy sciences* (1951) i USA.

Policy science kom snabbt att utvecklas i två huvudriktningar där den ena riktningen koncentrerades på kunskap som finns inom policyprocessen medan den andra riktningen koncentrerades kring kunskap om hur en policyprocess formas och hur den realiseras. Under 1960-talet utvecklades policyvetenskapen till att fokusera på policyproblem, som kan lösas genom policyanalys (Parsons 1995 s. 18-20).

Policyvetenskapen utvecklades som akademiskt ämne först under 1970-talet och början av 1980-talet i USA då också många böcker inom ämnet gavs ut. Det dröjde dock till slutet av 1980-talet och början av 1990-talet innan policyvetenskap också blev vanligare utanför USA, främst i Europa (Parsons 1995 s. 21).

2.2 Policyanalysen i Sverige

Rune Premfors menar att ett av de största problemen med att överföra policyanalysen till svenska förhållanden är just termen policyanalys, eftersom ordet policy är ett svåröversatt ord till svenskan. Ett annat invändande mot policyanalysens förekomst i Sverige var från början också att många forskare redan ansåg att det fanns tillräckligt många metoder för forskning om offentliga riktlinjer och att denna typ av forskning redan hade bedrivits under en längre tid. Premfors menar, som svar på denna kritik att visst finns det stora likheter mellan policyanalys och tidigare forskning inom samma område, men att policyanalysen tillför ett nytt perspektiv till denna forskning. Han menar att i policyanalysen närmar sig politiken och vetenskapen varandra och genom att ha ett vetenskapligt förhållningssätt på politiken utformas en professionell politisk kunskap. Premfors påpekar också att ”policyanalysen är aldrig i sina intressanta yttringar ’neutral expertkunskap’ utan en form för ideologiproduktion i samhället” (1989 s. 16-17).

2.3 Policyanalysen som verktyg i denna studie

Enligt Premfors finns inte ett policyproblem om det inte har uttalats från en aktör som anser att det måste åtgärdas. Ett policyproblem är subjektivt och i avsnitt 1.2 *problemformulering*, beskriver jag just det problem som finns kring tillgängliggörandet av den tidiga filmen och varför jag anser att detta är ett problem som är värt att undersöka. I denna studie utgår jag alltså från att det finns ett problem kring tillgängliggörande av tidig svensk film och att tillgängliggörandet av den tidiga svenska filmen är åsidosatt i den svenska filmpolitiken.

Rune Premfors gör i sin bok en grundlig genomgång av Policyanalysen och dess användning, främst som ett medel för att studera svensk offentlig politik. Premfors talar om policyproblem och om policyprocess. Policyprocessen är här hela processen från det att man definierar ett policyproblem fram till att man genomför en förändring, det vill säga försöker lösa policyproblemet genom att skapa nya riktlinjer och förutsättningar. I Premfors bok delas policyprocessen upp i sju olika faser (1989. s. 16-17):

1. Problem
2. Alternativ

3. Rekommendation
4. Beslut
5. Genomförande
6. Utvärdering
7. Återföring

I den första fasen ” identifieras och struktureras policyproblemet”, i alternativfasen söker man och diskuterar lösningar på problemet och i rekommendationsfasen väljer man sedan ut en eller flera av dessa riktlinjer. I fas tre och fyra är policyanalytikerns roll inte lika stor utan här är det främst de som fattar beslut om nya riktlinjer samt de som genomför dem som är viktiga. I utvärderingsfasen och även i återföringsfasen då genomförandet av de nya riktlinjerna diskuteras och sammanfattas får policyanalytikern ofta återigen en stor roll (Premfors 1989 s. 44).

Premfors är dock tydlig med att det inom policyanalysen finns väldigt många olika sätt att dela upp policyprocessen samt olika sätt att se på vilka delar av den som är relevanta vid en policyanalytisk forskning och i praktiken är det givetvis svårare att dra lika tydliga gränser mellan de olika faserna i processen. Policyanalytikerns roll i de fyra sista faserna är inte heller lika given som i de tre första (1989 s. 44). Jag anser dock att Premfors gör en relevant och tydlig uppdelning av policyprocessen.

I min studie kommer jag att koncentrera mig på den första fasen i Premfors policyprocess som han kallar *Problemfasen*, den fas där policyproblemet ska urskiljas och struktureras (1989. s. 16-17, s.44-45) I diskussionsavsnittet kommer jag dock att i viss mån också diskutera alternativa lösningar på problemet till tillgängliggörande av tidig svensk film och berör då mycket kort fas två, alternativfasen. Vad som alltså bör göras i den första fasen, vid vilken min tyngdpunkt kommer att ligga, är att ringa in det problem som finns och hur detta problem ser ut. Här menar Premfors att det finns två delar av den första fasen, *problemidentifiering* och *problemstrukturering* (s. 48-50, s. 53).

Premfors menar att det för den första fasen i policyprocessen inte finns några tillfredställande analysverktyg för att definiera policyproblemet (Premfors s. 50-51) och han presenterar inte heller några direkta verktyg för att analysera den första fasen i policyanalysen. För att analysera denna fas tar jag istället hjälp av Wayne Parsons bok *Public policy: an introduction to the theory and practice of policy analysis* där han diskuterar hur man bör analysera en existerande policy.

För att definiera problemet använder jag mig av några de frågor som Parsons menar att man bör använda sig av: Jag tittar här på hur policyn har utvecklats, varför den har utvecklats och för vem den har utvecklats (1995 s. 55). Det är också på detta sätt som jag avser att använda policyanalysen, genom att fokusera på utvecklingen som skett under de år som jag studerar problemet. Det är alltså inte en policyprocess i den traditionella bemärkelsen jag valt att studera utan snarare en policyutveckling, där jag koncentrerar mig på att titta på hur olika faktorer, i de riktlinjer som finns för tillgängliggörande av den tidiga svenska filmen har påverkat tillgängligheten, till denna film, efter 1995.

För att sedan strukturera policyproblemet menar Parsons att man bör förenkla problemet och göra det begripligt och lättförståeligt (s. 57-58). Jag vill alltså på ett förenklat och tydligt sätt beskriva problemet kring de riktlinjer som finns för tillgängliggörande av tidig svensk film. Parsons menar att denna del av policyanalysen har som syfte att utreda hur en policy uppfyller de mål som finns för området och hur de riktlinjer som finns påverkar och har påverkat policyproblemet (s. 55). I min strukturering av problemet kommer jag således också ta hänsyn till dessa två delar och på så sätt få en enhetligare bild av hur policyproblemet ser ut.

Parsons presenterar flera viktiga frågor som man bör ställa sig vid analys av policy (s. 55):

- Hur är policyn utformad?
- Varför är den utformad?
- När är den utformad?
- För vem är den utformad?

Dessa fyra punkter använder jag som bakgrund för att utforma egna frågor som mer fördjupande angriper det policyproblem som jag vill analysera och det är främst utifrån dessa frågor som jag utformar mitt resultatavsnitt:

1. Hur förhåller sig de statliga riktlinjerna till den tidiga svenska filmen? Vad finns det för grundläggande inställningar och vad vill man uppnå med riktlinjerna?
2. Hur förhåller sig Svenska Filminstitutet till den tidiga svenska filmen? Vad finns det för grundläggande inställningar i deras riktlinjer och i deras arbete med den tidiga svenska filmen och vad är det man vill uppnå?
3. Vilka grundläggande inställningar finns kring tillgängliggörande av tidig svensk film, i de statliga riktlinjerna samt hos Svenska Filminstitutet?
4. Kan man i de statliga riktlinjerna, eller hos Svenska Filminstitutet, över tid se någon förändring i inställningen till den tidiga svenska filmen?
5. Finns det i materialet begrepp som används flitigare än andra och finns det begrepp som försvinner eller nya begrepp som dyker upp över tid?
6. För vem är riktlinjerna utformade och till vem riktar man sig från Svenska Filminstitutet sida? Finns det en tydlig målgrupp som man ser som publik till den tidiga svenska filmen?

Dessa sex frågor använder jag för att bearbeta mitt material och för att analysera policyproblemet kring den tidiga svenska filmen. Frågorna finns med som ett stöd då materialet samlas in och urskiljs och används sedan för att analysera och presentera det i resultatkapitlet. För att förtydliga hur jag använder frågorna mer konkret gör jag här en beskrivning av detta:

De tre första frågorna används i stort sett på samma sätt. Här handlar det om att i ett större perspektiv ringa in de riktlinjer och inställningar som finns till den tidiga svenska

filmen och tillgängliggörande av densamma. Jag söker här både efter riktlinjer och efter inställningar, som återkommer under en längre period och i ett flertal av de analyserade dokumenten och bildar mer grundläggande inställningar till den tidiga svenska filmen och tillgängliggörande av densamma. Samtidigt söker jag också efter riktlinjer, inställningar eller fenomen som inte är lika frekvent återkommande men som ändå är viktiga för min studie och för att ringa in policyproblemet.

Frågan rörande tid och förändring är på många sätt grundläggande vid bearbetningen och analysen av materialet då jag hela tiden strävar efter att se hur riktlinjer och inställningar till den tidiga svenska filmen har förändrats under perioden från kulturutredningen 1995 och fram till tiden för denna studie.

Vid användandet av fråga fem, som handlar om förekomsten av speciella begrepp, är jag uppmärksam på hur man i materialet refererar till olika fenomen kring tillgängliggörande av den tidiga svenska filmen, om det till exempel tillkommer nya begrepp eller om gamla försvinner. Denna fråga redovisas inte i något eget avsnitt i resultatkapitlet utan används mest som en förstärkning till de övriga frågorna, som gör det möjligt att analysera materialet på ett mer ingående sätt.

Med hjälp av den sista frågan avser jag att i materialet finna en eller flera olika typer av publik som man anser att den tidiga svenska filmen har eller bör ha och jag söker här efter de delar av materialet där man har gjort någon form av definition av denna publik.

2.4 Material

Eftersom jag i uppsatsen valt att studera de riktlinjer som styr frågor kring tillgängliggörande av den tidiga svenska filmen har mitt huvudmaterial varit olika former av offentligt tryck såsom propositioner och SOU:er, samt rapporter och dokument från Svenska Filminstitutet. Med hjälp av detta material söker jag ringa in det problem som finns kring policy för den svenska filmens tillgängliggörande, samt hitta orsaker och bakgrund till detta problem. Att också, eller endast använda sig av intervjuer som det huvudsakliga materialet skulle ha kunnat vara ett alternativ för denna typ av studie, även om detta hade gett uppsatsen en annan karaktär. Men i denna studie avser jag att studera just de riktlinjer och beslut som har tagits kring frågor om tillgängliggörande av tidig svensk film och jag avser inte att studera mer enskilda inställningar eller tendenser kring dessa frågor och den typ av dokument som jag valt för min studie passar då bra. Eftersom uppsatsens omfattning varit begränsad, sett både ur ett tids- och ett utrymmesperspektiv har ett visst urval varit nödvändigt. Material som har valts bort på grund av ovan nämnda anledning är därför sådant material som har mindre direkt betydelse för studiens syfte till exempel motioner eller vissa remissvar.

Det huvudmaterial som jag använt består av:

Offentligt tryck:

- Kulturutredningen. **Kulturpolitikens inriktning**. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1995:84). Kulturutredningen från 1995 som utgör en grund för uppsatsen då det är vid denna utredning jag startar min studie. Här finns en

genomgång samt förslag om förändringar i den dåvarande svenska filmpolitiken. Utredningen diskuterar även kulturarvsfrågor i allmänhet och frågor relaterade till film.

- **Kulturpolitik** (Regeringens proposition, 1996/97:3). Regeringens förslag till fortsatt kulturpolitik. Här finns ett särskilt avsnitt som berör film och som bland annat tar upp den filmkulturella verksamheten.
- **Ny svensk filmpolitik**. (Regeringens proposition, 1998/99:131) och **Fokus på film: en sammanfattning av regeringens filmpolitiska proposition** (Regeringens proposition, 2005/06:3). Dessa två propositioner presenterar filmavtalen 1998 och 2006 och regeringens förslag till framtida kulturpolitik.
- **Inriktning på filmpolitiken från 2006**. (DS: departementsserien, 2005:8). Kulturdepartementets utredning om den svenska filmpolitiken inför det nya filmavtalet 2006.
- **Kulturarvet och rörliga bilder**. (Informationsrapport 2002/03:2) Informationsrapport från riksdagens revisorer.
- **Internationella kulturutredningen**. (Statens offentliga utredningar (SOU), 2003:121) Kulturdepartementets slutbetänkande kring internationell kulturverksamhet.

Dokument från Svenska Filminstitutet:

- **Verksamhetsberättelser**. Presenterar Svenska Filminstitutets arbete och ger en inblick i institutets praktiska verksamhet. Ger i viss mån också förslag till kommande års verksamhet.
- **Underlag till en ny filmpolitik**. Svenska Filminstitutets underlag till den framtida filmpolitiken som lämnades till kulturdepartementet inför förhandlingarna om det nya filmavtalet 2006.
- **Synpunkter på 2000-års filmavtal**. Svenska Filminstitutets synpunkter kring filmavtalet samt förslag på hur det kan förändras och förbättras.
- **Filmen i det framtida kulturlandskapet: om svensk filmpolitik med sikte på år 2000 samt om Svenska Filminstitutets mål och verksamhet: ett filmpolitiskt handlingsprogram fastställt av styrelsen för Svenska Filminstitutet den 12 juni 1995**
- **Budgetunderlag och resultatredovisningar**. Ger en inblick de ekonomiska förutsättningarna för Filminstitutet samt vilka områden och projekt man har och kommer att satsa på.
- **Remissvar** på olika statliga utredningar.

Ytterligare material som används i uppsatsen är det som i första hand ingår avsnittet Tidigare forskning och litteratur (1.6) där jag presenterar forskning från böcker och artiklar i tidskrifter och dagspress etc. För kompletteringar av detta material har jag även varit i kontakt med Svenska Filminstitutet där deras arkivchef Jon Wengström bistått med information som ej varit möjlig att erhålla på annat sätt.

2.5 Litteratursökning

Den grundläggande sökningen av material har jag inriktat på att finna dokument rörande svensk filmpolitik och svenska Filminstitutet. Jag har sökt bland offentligt tryck, såsom SOU:er och DS vilka jag främst har hittat i bibliotekskataloger, på regeringens hemsida samt på <http://www.lagrummet.se> där det är möjligt att söka efter offentligt tryck. Jag har också funnit att Svenska Filminstitutets hemsida varit användbar för sökning och tillhandahållande av dokument rörande deras verksamhet. De bibliotekskataloger jag främst använt mig av är Libris webbsök och Svenska Filminstitutets bibliotekskatalog Matiné. För att finna kompletterande material har jag använt svenska artikeldatabaser såsom Mediearkivet, Presstext och Artikelsök.

De söktermer jag i huvudsak använt mig av är:

<i>(filmtillgänglighet)</i>	<i>(Film + arkiv)</i>
<i>(tillgänglighet + film)</i>	<i>(filmhistoria)</i>
<i>(tillgänglighet + kulturarv)</i>	<i>(Sverige + filmhistoria)</i>
<i>(film + kulturarv)</i>	<i>(stumfilm)</i>
<i>(filmav)</i>	<i>(filmpolitik)</i>
<i>(Filmarkiv)</i>	<i>(kulturpolitik + Sverige)</i>

3 Svensk Filmpolitik

De första filmpolitiska åsikterna som lyftes fram i och med att filmen kom till Sverige i början av 1900-talet handlade främst om censur och om att filmen kunde vara skadlig för åskådarna. Först på 1930-talet kom frågan om stöd till produktion av film upp och i och med detta började man också diskutera vilken typ av film som skulle få stöd och frågan om vad kvalitetsfilm är. 1951 togs ett beslut om stöd till filmproduktion där man dock inte definierade närmare vilken typ av film som var berättigad att få stöd (Blomgren 1998 Kap. 3 s. 36-49). Under 1950-talet kom filmen att i politiken alltmer bli sedd som en konstform och filmavtalet som blev klart 1963 skulle möjliggöra stöd till kvalitetsfilm (Blomgren 1998 s. 56-68).

Svensk filmpolitik såsom den ser ut idag har sin grund i det avtal som 1963 slöts mellan filmbranschen och staten. Filmavtalet innebar att 10 % av biljettintäkterna på biografier i Sverige skulle gå till Svenska Filminstitutet som sedan skulle fördela dessa pengar i form av produktionsstöd till nya filmer. Avtalet har under årens lopp förändrats och förnyats, bland annat har videobranchen samt SVT och TV4 tagits med i avtalet, men den svenska filmpolitiken har i grunden sett likadan ut sedan detta år (Statens kulturråd 1997 s. 98). Avtalet 1963 medförde också att stiftelsen Svenska Filminstitutet bildades med Harry Schein som VD.

I 1974 års kulturpolitiska beslut fanns en liten förändring i kulturpolitiken som innebar att man nu såg mer regionalt och menade att även de som inte bodde i de stora städerna skulle ha möjlighet att ta del av film. Filmen hade dock svårt att bli etablerad som en konstform inom den regionala kulturpolitiken och även om det under 1980-talet fanns en filmpolitik som arbetade för att kvalitetsfilm skulle spridas regionalt så var det mycket vanligare att man satsade betydligt mer resurser på till exempel teater och museer. Det var först på 1990-talet som filmen på allvar blev regionalt uppmärksammat i och med de filmproduktionscentrum som då startades på flera platser i Sverige, med Film i Väst som det tydligaste exemplet (Blomgren 2007, s. 52-59).

3.1 *Filmkulturell verksamhet*

Till den svenska filmpolitiken kan man alltså också räkna in den filmkulturella verksamheten där bland annat bevarande och levandegörande av filmarvet ingår (Statens kulturråd 1997, s. 100). Före 1963 då det första filmavtalet blev klart och då Svenska Filminstitutet bildades hade filmen en låg ställning i kulturpolitiken och det fanns inte heller någon samlad verksamhet på det filmkulturella området. Men i och med att Svenska Filminstitutet bildas fick man vid sidan om fördelningen av produktionsstöd också i uppdrag att ta hand om de filmhistoriska samlingarna där bland annat filmarkivet ingår. Vid samma tid startade man också Filmklubben, som senare har kommit att heta Cinemateket och man började dela ut filmpriset Guldbaggen (Svenska Filminstitutet *Filminstitutets historia*). Den filmkulturella verksamheten som den ser ut idag har sin grund främst i 1970- och 80-talets filmpolitik då man började inse vikten av att stärka filmens ställning också på mindre orter i landet. På 1980-talet blir Svenska Filminstitutet också ansvarigt för spridning av värdefull film.

Den filmkulturella verksamheten ingick fram till 1993 i filmavtalet men i och med avtalet detta år tog staten över finansieringen av denna del av Filminstitutets verksamhet, något som också gjorde att denna verksamhet blev en tydligare del av den svenska filmpolitiken (Blomgren 1998, s. 93-102, s. 108, s. 117). I filmavtalet från 2000 fanns den filmkulturella verksamheten återigen med (prop. 1998/99:131 bilaga 3, s. 4) för att i filmavtalet 2006 på nytt stå utanför med ett direkt statligt stöd (prop. 2005/06:3 bilaga 4, s. 70).

Vid tiden för kulturutredningen och regeringens kulturpolitiska proposition 1995/1996 var filmpolitiken alltså delad, dels i ett filmavtal där främst filmproduktion gavs stöd, dels i ett statligt stöd till annan filmkulturell verksamhet (SOU 1995:84, s. 449-450). Det är dock Filminstitutet som står för fördelningen av båda dessa stöd (Prop. 96/97:3, s. 92).

I det filmkulturella uppdraget ingår att främja spridning och visning av värdefull film, att stödja regional och lokal filmverksamhet med tyngdpunkt på barn och ungdom, att bevara och tillgängliggöra filmer och material av film- och kulturhistoriskt intresse för forskning och allmänhet och att verka för internationellt samarbete på filmområdet (Prop. 96/97:3, s. 92).

I den kulturpolitiska propositionen från 1996/97 kan man också läsa: ”Filminstitutet befinner sig mitt i en process där den filmkulturella verksamhetens mål och institutets roll i det statliga engagemanget efterhand preciseras.” (Prop. 96/97:3, s. 96).

Med undantag för 2000 års filmavtal är det är alltså främst stödet till ”annan filmkulturell verksamhet” som möjliggör tillgängliggörande och bevarande av tidig svensk film men vissa delar av filmavtalet är också av betydelse då till exempel upprustning av biografier och utgivning av videofilm finansieras genom detta avtal (Prop. 96/97:3, s. 97).

3.1.1 Bevarande, restaurering och tillgängliggörande

1933 bildades Svenska Filmsamfundet som från början hade ansvaret för svensk filmarkivverksamhet. 1940 skildes dock arkivverksamheten delvis från Filmsamfundet och fick namnet filmhistoriska samlingarna som 1946 blev medlem i FIAF, den internationella filmarkivfederationen. 1946 ökar också samarbetet med filmbranschen och filmer överlämnas nu mer regelbundet till arkivet. 1963 bildas Svenska Filminstitutet och året därefter tar de över ansvaret för de filmhistoriska samlingarna. Filmarkivets huvuduppgifter är att bevara restaurera och tillgängliggöra filmerna i arkivet (Svenska Filminstitutet *Filmarkivets historia*).

Filminstitutet bevarar film i originalformat vilket innebär att film som spelats in på filmbas också bevaras på filmbas och att film som spelats in digitalt bevaras digitalt. Anledningen till att man i första hand bevarar film på filmbas och inte digitalt beror på att livslängden på filmbas är helt överlägsen i jämförelse med digitala format. Filmerna i arkivet bevaras också under bästa möjliga klimat- och temperaturförhållanden (Svenska Filminstitutet 2008, s. 8-9)

Restaurering av film innebär att man i det flesta fall gör omkopieringar för att rädda filmen från att förstöras eller gå förlorad. Enligt svenska Filminstitutets principer ska filmerna restaureras så att de efter restaureringen har samma format, längd, färg och ljudsystem som de haft från början och den restaurerade kopian ska ligga så nära originalkopians ursprungsskick som möjligt (Svenska Filminstitutet 2008, s. 11-12). Film från åren 1897-1953 spelades in på nitratfilm som är mycket brandfarlig och omkopiering av denna film startade redan 1965 (Svenska Filminstitutet, *Filmarkivets historia*). Många av de tidiga svenska filmerna är inte i ett fullständigt skick utan det saknas ofta delar av filmerna och vid vissa restaureringar har man därför lagt till stillbilder eller förklarande text (Svenska Filminstitutet 2008, s. 12).

Tillgängliggörande av filmerna i filmarkivet görs främst genom Filminstitutets egen visningsverksamhet Cinemateket men filmer kan också lånas ut till andra biografer om de har tillstånd från rättighetsinnehavaren. Filmarkiv runt om i världen som är medlemmar av FIAF har möjlighet att låna arkivfilmerna. Filmarkivet lånar också ut filmer till forskning vid filmvetenskapliga institutionen vid Stockholms Universitet men för övrig forskning hänvisar man till statens ljud- och bildarkiv där filmerna lånas ut på till exempel VHS. Filmarkivet ska också arbeta för att filmerna i arkivet ska kunna tillgängliggöras digitalt via till exempel DVD eller Internet (Svenska Filminstitutet 2008, s. 13-16).

4 Resultat och analys

I Resultatkapitlet fokuserar jag på mina tre frågeställningar:

- *Vilka riktlinjer finns inom den svenska kulturpolitiken samt hos det Svenska Filminstitutet för hantering av frågor kring tidig svensk film?*
- *Hur arbetar Svenska Filminstitutet med frågor kring tillgängliggörande av tidig svensk film?*
- *Vilka faktorer har förhindrat att den tidiga svenska filmen tillgängliggjorts till en bredare publik?*

Resultatkapitlet inleds med en genomgång av riktlinjerna för tidig svensk film i den statliga svenska filmpolitiken samt vad man kan hitta för grundinställningar till den tidiga svenska filmen i dessa (4.1). Ett liknande avsnitt behandlar sedan Svenska Filminstitutets riktlinjer och arbete med den tidiga svenska filmen (4.2). I avsnitt 4.3 presenteras riktlinjer samt arbetet med bevarande och restaurering av tidig svensk film för att sedan följas av ett avsnitt inriktat på tillgängliggörande av densamma (4.4). I det avslutande avsnittet av resultatkapitlet (4.5) gör jag en djupare genomgång av hur publiken framträder i det material som jag har studerat.

Som nämnts i avsnitt 2.3 har jag, utifrån vad Parsons anser är lämpliga frågor att ställa sig vid policyanalys utformat sex egna frågor som jag använder som grund för att bearbeta det material som jag har studerat. Alla frågor kommer givetvis igen i flera olika avsnitt men för att tydliggöra hur jag använder frågorna redovisar jag här vilka av frågorna som jag främst använt mig av i respektive avsnitt: I avsnitt 4.1 används i första hand fråga ett, som rör förhållandet till den tidiga svenska filmen i de statliga riktlinjerna och i avsnitt 4.2 främst fråga två som rör Svenska Filminstitutets riktlinjer och praktiska arbete kring den tidiga svenska filmen. I avsnitt 4.3 används alla de tre första frågorna och avsnittet rörande tillgänglighet (4.4) fokuserar i första hand på fråga tre om inställningen till tillgängliggörande av tidig svensk film i de statliga riktlinjerna och från Svenska Filminstitutet sida. I det avslutande avsnittet, 4.5 använder jag mig slutligen främst av fråga sex om vilka man ser som målgrupp och publik till de tidiga svenska filmerna. Fråga fyra behandlar tidsperspektivet och förändringar i inställningar till den tidiga svenska filmen och används därför i alla avsnitt i resultatkapitlet. För att få med ett tydligt tidsperspektiv där jag tittar på hur riktlinjerna förändras över tid har jag valt att, så långt det är möjligt presentera det analyserade materialet och varje avsnitt i resultatkapitlet kronologiskt.

4.1 Statliga riktlinjer och inställningar till tidig svensk film

Både staten och svenska Filminstitutet framhåller i ett flertal sammanhang att intresset för film, filmkultur och filmhistoria har ökat under slutet av 1900-talet och början på 2000-talet. I den kulturpolitiska propositionen från 1996/97 kan man bland annat läsa att filmvetenskapliga utbildningar blir alltmer populära (Prop. 96/97:3, s. 91).

I kulturutredningen 1995 menar man att "Film bör uppmärksammas på samma sätt som andra konstformer på lokal och regional nivå (SOU 1995:84, s. 458) och även i den kulturpolitiska propositionen från 1996/97 lyfter man fram den svenska filmens historiska värde (Prop. 96/97:3, s. 93). Här menar man också att Filminstitutet skall "tillgängliggöra filmer och filmrelaterat material av film- och kulturhistoriskt intresse för forskning och allmänhet" (Prop. 96/97:3, s. 97). Vikten av att bevara det svenska filmarvet är något som återkommande poängteras i riktlinjerna och man talar bland annat om att den svenska filmhistorien är mycket viktig för det anseende som svensk film har i världen (se t.ex. Prop. 2005/06:3, s. 18).

I och med 2000 års nya filmpolitik började tillgänglighetsfrågan att lyftas fram på allvar som en viktig fråga i den svenska filmpolitiken och insatserna för spridning och visning av film i hela landet fick ökad prioritet (DS 2005:8, s. 66). Kritiska röster finns dock bland annat i en informationsrapport från riksdagens revisorer 2003 där man menar att "Filminstitutets uppdrag att bevara och levandegöra det filmhistoriska arvet nämns endast med några rader i det 12 sidor långa filmavtal, som styr institutets verksamhet" (Carlsund 2003, s. 15).

Även om man redan vid kulturutredningen 1995 uppmärksammade den tidiga svenska filmens värde kan man dock knappt tio år senare se en märkbar skillnad när det gäller frågan om tillgängliggörande. Att tillgängliggöra den del av filmarvet som finns bevarat är något som omkring 2004 - 2005 lyfts fram som allt viktigare. Man börjar till exempel då att tala allt mer om DVD:ns betydelse (se t.ex. Roger 2006, s. 4; prop. 2005/06:3, s. 45; DS 2005:8, s. 75) och hur nya digitala visningsformer som video-on-demand kommer att vara viktiga för ökat tillgängliggörande (se t.ex. prop. 2005/06:3, s. 15; DS 2005:8, s. 92). I den filmpolitiska propositionen *Fokus på film* menar man från regeringens sida att:

Inriktningen på de framtida insatserna för filmen bör vara att:

- bevara filmer och material av film- och kulturhistoriskt intresse och i ökad utsträckning tillgängliggöra dem för forskning och allmänhet (Prop. 2005/06:3, s. 18)

I och med att den filmkulturella verksamheten återigen blir skild från filmavtalet 2006 kan man se en ytterligare betoning på vikten att tillgängliggöra det svenska filmarvet, inom ramen för den filmkulturella verksamheten. Man lyfter i detta sammanhang också fram filmarvets värde för dagens filmproduktion. Bevarande och tillgängliggörande av filmarvet anses viktigt för en fortsatt kvalitativ filmproduktion och man menar att digitaliseringen är mycket viktig för att uppnå målen om ökad tillgänglighet (prop. 2005/06:3, 48-51).

I kulturutredningen talar man också om vikten av att satsa på filmkulturella verksamheter på ett mer regionalt plan (SOU 1995:84, s. 449-453). Man menar i den kulturpolitiska propositionen 1996/97 att eftersom 1974 års kulturutredning inte i praktiken omfattade film har också filmpolitiken på det regionala och kommunala planet blivit lidande. Man har dock uppmärksammat att engagemanget för film och filmkultur har ökat regionalt och lokalt. Därför anser man att "det är angeläget att människor i hela landet får tillgång till filmutbudet" (Prop. 96/97:3, s. 92-93). Man går dock inte in närmare på vad man exakt menar med filmutbudet, om det bara innefattar

en aktuell biorepertoar eller om det också innefattar äldre film. Dock påpekas att det främst är kvalitetsfilm och icke-amerikansk film man åsyftar (Prop. 96/97:3, s. 93). I och med att digitaliseringen och nya digitala biografer möjliggjort lättare spridning av film har frågan om den regionala publiken dock fått ett nytt fokus och i samband med att man talar om det svenska filmarvet talar man nu också oftare om möjligheten att tillgängliggöra denna filmen på ett regionalt plan (se t.ex. prop. 2005/06:3, s. 46 och s. 50 och DS 2005:8, s. 107).

4.2 Svenska Filminstitutets riktlinjer och inställningar till tidig svensk film

Under senare delen av 1990-talet är bevarandet av den tidiga svenska filmen något som står i fokus hos Svenska Filminstitutet. Man framhåller gång på gång vikten av att göra omkopieringar av den brandfarliga nitratfilmen och man menar att det är mycket viktigt att restaurera och bevara det svenska filmarvet (se t.ex. Svenska Filminstitutet 1998, s. 48-50; 2001, s. 31). Man menar också att ”Svenska Filminstitutet har som en av sina viktigaste uppgifter att vårda, bevara och tillgängliggöra filmarvet” (Svenska Filminstitutet 2001, s. 31).

För tillgängliggörande av tidig svensk film fanns det dock inga riktigt tydliga visioner för, åren kring millennieskiftet. Visserligen ges flera svenska stumfilmer ut på VHS under denna period (se t.ex. Svenska Filminstitutet 1999, s. 61; 2003a, s. 23) men Filminstitutet framhåller i stort sett bara Cinemateket som kanal för tillgängliggörande av tidig svensk film (se t.ex. Svenska Filminstitutet 1998, s. 51; 1998, s. 55; 2001, s. 30). Under de senaste åren har man dock från Filminstitutets sida börjat uppmärksamma den tidiga svenska filmen och framförallt vikten av att göra den tillgänglig allt mer, inte minst på grund av att det internationella intresset för den tidiga svenska filmen har ökat:

Viktiga filmer från stumfilmstiden har restaurerats och presenterats på enskilda biografvisningar i in- och utland. filmerna har fått stor uppmärksamhet i många internationella sammanhang, och skapat stort intresse även för den nya svenska filmen. Till flera av stumfilmerna finns musik komponerad som Filminstitutet har finansierat. det har ökat filmernas attraktionskraft betydligt (Svenska Filminstitutet 2006b, s. 3):

2004 menar man också att det i den svenska filmpolitiken finns för lite diskussioner kring och resurser till tillgängliggörande av det svenska filmarvet och man anser att det inte finns några mål eller avgränsningar i Filminstitutets uppdrag kring det svensk filmarvet och presenterade därför följande egna mål för denna verksamhet:

- Att samla in, bevara och tillgängliggöra all film som producerats och visats i Sverige.
- Att samla in, bevara och tillgängliggöra material som dokumenterar filmen i Sverige samt tillhandahålla information om film som industri, konst och kulturyttring.
- Att hålla filmhistorien levande genom att visa film i originalformat.

- Att i ökad utsträckning utnyttja ny teknik för bevarande och tillgängliggörande (Svenska Filminstitutet 2004e, s. 40).

Det har också funnits en oro hos Filminstitutet att nedskärningar i deras resurser främst skulle gå ut över den filmkulturella verksamheten och drabba både bevarandet av film och filmrelaterat material och också tillgången till värdefull film i olika visningsformer (Svenska Filminstitutet 2004d, s. 2).

I Svenska Filminstitutets budgetunderlag för 2007-2009 finns dock två viktiga trender i sättet att se på den tidiga svenska filmen, där man för det första talar om *tillgänglighet* och *bevarande* som jämlika, där ingen av de två delarna tar överhanden och för det andra att man nu talar om *kommersiellt värde* eller *marknadsvärde* för den äldre svenska filmen (2006b s. 1-3).

4.3 Restaurering och bevarande av den tidiga svenska filmen

Huvudansvaret för att se till att filmer och filmrelaterat material bevaras har svenska Filminstitutet (SOU 1995: 84, s. 302). Filminstitutet har under en längre period arbetat med att restaurera tidiga svenska filmer. Före 1953 använde man nitratfilmbas och eftersom denna film är mycket brandfarlig har man i första hand koncentrerat sig på att restaurera just denna tidiga film. 1997 hävdade man att man hade restaurerat i stort sett alla spelfilmer som finns bevarade på nitratfilm (Svenska Filminstitutet 1998, s. 50). Flera filmer har dock återfunnits och restaurerats efter detta år. 2002 återfanns till exempel filmerna *Dödskysen* (1916) av Victor Sjöström och *Kvarnen* (1921) av John W. Brunius (Svenska Filminstitutet 2003a, s. 35).

Vad som diskuteras flitigt och betecknas som ett avsevärt problem är i vilken form man ska bevara filmerna. Filminstitutet bevarar i stort sett alla filmer i originalskick vilket innebär att de filmer som från början finns på filmbas också bevaras på filmbas och de filmer som från början spelats in digitalt bevaras digitalt (Prop. 2005/06:3, s. 48). Att bevara all film i digitalt skick skulle innebära främst två fördelar. Dels skulle det medföra att man sparar mycket utrymme (Törnblom 2005, s. 29) dels skulle möjligheterna att tillgängliggöra filmerna till en bredare publik öka avsevärt (Prop. 2005/06:3, s. 14). Att man ändå väljer att bevara filmerna på filmbas beror på ett antal olika orsaker: Livslängden hos film som bevaras på filmbas kan vara över 500 år medan livslängden för till exempel DVD-skivor bara är 10-50 år. Man menar också att informationsförlusterna blir för stora i och med digitaliseringen eftersom att det är nästan omöjligt att överföra alla bilder till det digitala formatet. Om man bevarar film på filmbas finns också möjligheten att visa filmen på det visningssätt som från början var tänkt. Filminstitutets arkiv är dessutom medlem av den internationella filmarkivfederationen FIAF och har därmed en plikt att bevara film på filmbas (Törnblom 2005, s. 29).

4.4 Tillgängliggörande av den tidiga svenska filmen

I kulturutredningen från 1995 förekommer begrepp som *restaurering* och *bevarande* som mycket väsentliga för den nya filmpolitiken. *Tillgänglighet* är däremot ett begrepp

som används för något som man anser kommer bli lättare att genomföra i ett senare skede. Man menar till exempel att ökningen av datorer i hemmet kommer att påverka tillgängligheten och att ”i framtiden kommer all information i text, ljud och bild att kunna bli tillgänglig i digital form” (1995, s. 285-288, 302-303).

Åren kring 1995 fanns det från Filminstitutets sida en relativt otydlig hållning kring tillgängliggörande av tidig svensk film. Filminstitutet uttrycker visserligen, 1995 en vilja att öka utbudet av filmklassiker som är tillgängliga för en bredare publik men man går inte närmare in på vad man menar med filmklassiker, till exempel om man syftar på svenska filmklassiker eller internationella filmklassiker (Svenska Filminstitutet 1995, s. 31).

I Svenska Filminstitutets verksamhetsberättelser åren innan millennieskiftet menar man också att man hela tiden strävar efter att tillgängliggöra filmarvet genom visningar (se t.ex. Svenska Filminstitutet 1998, s. 48; 1999, s. 52). Man presenterar dock inga direkt konkreta mål för hur man ska förbättra tillgängligheten eller hur man tidigare gjort. Frågan om bevarande får istället betydligt mer uppmärksamhet och man presenterar till exempel ambitioner om att man avser att bevara hela det svenska filmarvet (se t.ex. Svenska Filminstitutet 1998, s. 48; 2001, s. 30; 2003a, s. 23).

I Filmavtalet 2000 och i dokument kring detta talas det om tillgängliggörande av filmarvet dock utan att direkt uttala hur tillgängliggörandet ska gå till (prop. 1998/99:131, s. 40 & s. 53), från Filminstitutets sida hävdar man dock att ”den tekniska utvecklingen” kommer att påverka distributionen av film (Svenska Filminstitutet 2003e, s. 3).

I 2004 års verksamhetsberättelse från Svenska Filminstitutet kan man läsa att man ”har förstärkt insatserna för spridning av vårt statliga filmarv” till följd av att intresset för äldre film har ökat (Törnblom 2005, s. 7). Att sprida film i olika typer av visningsformer har också under de senaste åren blivit en viktig framtidsvision för att nå en större publik (DS 2005:8, s. 65). Det ökande intresset för DVD till exempel gjort att äldre filmer har blivit mer intressant för en bredare publik i och med att tillgängligheten till dessa har ökat (Törnblom 2005, s. 7).

Man diskuterar vid denna tidpunkt också vikten av möjligheten för forskare att få tillgång till Filminstitutets arkivmaterial och man hävdar att ökade resurser för forskning vid arkivet också kan leda till ett öppnare arkiv där det även finns möjlighet för allmänheten att ta del av arkivets material. Man framhåller här att det är viktigt att ny teknik används för att tillgängliggöra materialet och från Filminstitutets sida önskar man mer resurser till denna verksamhet. (DS 2005:8, s. 10-11).

I filinstitutets budgetunderlag för 2007-2009 betonar man ytterligare vikten av att tillgängliggöra film till en bredare publik och att ta filmarvet på allvar:

En annan verksamhet som behöver förstärkas är Filminstitutets insatser att bevara och tillgängliggöra det svenska filmarvet. En bred satsning för att göra det svenska filmarvet tillgängligt för en större publik - nationellt och internationellt - förutsätter ökade resurser för bevarande och restaurering och framförallt resurser för att utnyttja den digitala teknikens möjligheter till distribution. Ett vidgat utbud av film i nya distributionskanaler och

visningsfönster har medfört ett ökat intresse för filmhistorien, och även skapat en kommersiell marknad för äldre filmer. Att ta vara på dessa möjligheter innebär att fler kan få del av filmarvet och att Filminstitutet kan uppfylla sina förpliktelser som ett modernt filmarkiv och som nationell kunskapsbank på filmens område (Svenska Filminstitutet 2006b, s. 1).

4.4.1 Tillgängliggörande på ett regionalt och ett internationellt plan

Ambitionen att satsa på den regionala filmpolitiken är något som återkommande tas upp i de olika filmpolitiska utredningarna och förslagen och Svenska Filminstitutet påpekar ofta vikten av regionala satsningar, till exempel i deras verksamhetsberättelse från 2004:

Sverige är till ytan ett stort land där befolkningen är ojämnt fördelad. Men kulturpolitiken strävar efter att kulturen ska göras tillgänglig för alla medborgare. Detta är också en bärande tanke i Svenska Filminstitutet uppdrag att stödja filmen i det regionala och lokala kulturlivet. (Törnblom 2005, s. 19)

Samtidigt som man framhåller vikten av en filmpolitik där hela Sveriges befolkning ska ha möjlighet att ta del av filmkulturell verksamhet så finns det en viss fokusering på att sprida den svenska filmkulturen och det svenska filmarvet internationellt. I de sammanhang då Svenska Filminstitutet berör den svenska stumfilmen är det främst för att påpeka vikten av att sprida och göra denna film känd internationellt:

Svensk films internationella ryktbarhet vilar på en starkt filmhistorisk grund. Insatser för att göra det svenska filmarvet ytterligare känt internationellt bör göras. Filmarvet bör ges en mer framträdande roll i de pågående diskussionerna om hur svenska kultursatningar internationellt ska organiseras (Svenska Filminstitutet 2004e, s. 44).

Visningar av svensk tidig film i större sammanhang utomlands har gjorts flera gånger under de senaste åren. År 2000 visades nyrestaurerade kopior av tre Georg af Klerckerfilmer på stumfilmsfestivalen i italienska Sacile (Svenska Filminstitutet 2001, s. 31) och under 2002 visades flera filmer av Mauritz Stiller på olika arkiv i världen (Svenska Filminstitutet 2003a, s. 35).

2003 gjordes en satsning på att visa alla Victor Sjöströms bevarade filmer på cinemateket i Stockholm, Malmö och Göteborg (Svenska Filminstitutet 2004a s. 14). Denna Sjöström-retrospektiv har sedan turnerat i olika länder (Roger 2005, s. 19). Filminstitutet framhåller att det finns ett stort intresse för den svenska stumfilmen internationellt (Svenska Filminstitutet 2006a, s. 2) och när det gäller Sjöström-retrospektiven menar man att ”ironiskt nog tycks intresset för denna viktiga kulturhändelse vara ännu större internationellt än i Sverige” (Svenska Filminstitutet 2004a, s. 14).

Ett av skälen till att man från Filminstitutets sida satsar på att tillgängliggöra svenska filmer utomlands har att göra med att deras medlemskap i den internationella filmarkivfederationen FIAF (*Fédération Internationale des Archives du Film*). Filminstitutet samarbetar här med andra filmarkiv i världen och genom att sprida den svenska filmen får man också tillgång till internationella filmklassiker som kan göras tillgänglig för den svenska publiken (SOU 2003:121, s. 113).

4.4.2 Kanaler för tillgängliggörande

För spridning av film finns främst tre olika kanaler omnämnda i materialet: Biografvisning, DVD- och VHS-utgivning, samt spridning via Internet.

Biografvisningar

När det gäller visningar av film på biograf uttrycker man i den kulturpolitiska propositionen från 1996/97 att ny kvalitetsfilm har svårt att nå ut utanför de större tätorterna (Prop. 96/97:3, s. 91). Denna diskussion finns dock inte när det gäller äldre film som finns i Filminstitutets arkiv utan här hänvisar man främst till cinemateket:

Filminstitutets arkivfilmer görs tillgängliga främst genom visningar på Cinemateket i Stockholm, Göteborg och Malmö. Cinematekets uppdrag är att hålla filmhistorien levande genom att i originalformat visa äldre film och nyare film som inte är tillgänglig på den ordinarie biografrepertoaren (Prop. 96/97:3, s. 50).

I Filminstitutets verksamhetsberättelse från 1997 menar man att: ”I svensk biografdistribution finns det allt fler besvärande luckor i utbudet av filmklassiker.” Vidare menar man dock att det främst är utländska filmklassiker som saknas på de svenska bioograferna (Svenska Filminstitutet 1998, s. 44).

Att Cinemateket ses som den viktigaste kanalen för tillgängliggörande av det svenska filmarvet är mycket tydlig. Svenska Filminstitutet menar upprepade gånger att ”Cinemateket gör filmhistorien levande” (se t.ex. Svenska Filminstitutet 1998, s. 51, Törnblom 2003, s. 31 & Roger 2006, s. 16). Filminstitutet har till viss del också en oroande attityd till Cinematekets framtid, bland annat på grund av den ökade DVD-utgivningen av äldre film och möjligheterna till att få bättre ljud- och bildkvalitet hemma, än vad som tidigare varit möjligt, något som minskar intresset för cinematekets visningar. Man menar dock att det även i framtiden kommer det att vara biografvisning som är den kvalitetsmässigt bästa visningsformen samt att biografvisningar också har den kollektiva upplevelsen till sin fördel. Från Filminstitutets sida tror man också att intresset för äldre film kommer att bidra till att intresset för att se denna film på biograf kommer att öka (Svenska Filminstitutet 2006a, s. 22-23).

Filminstitutet satsade 2001 på nypremiärer för filmklassiker på bio i hela landet (Svenska Filminstitutet 2003d, s. 12). Fram till och med 2005 hade dock endast en svensk film visats inom ramen för denna satsning, Bo Widerbergs *Mannen på taket* (1976) (Svenska Filminstitutet, *Filmklassiker på bio*).

2004 uttrycker filminstitutet ändå en vilja att öka antalet filmhistoriska visningar på bioografer i olika delar av landet men man hävdar också att detta kräver att filmerna blir tillgängliga i ett digitalt format vilket medför stora ekonomiska utgifter (Svenska Filminstitutet 2004e, s.45).

VHS- och DVD-utgivning

I 1996/97 års kulturpolitiska proposition diskuteras videons betydelse ganska lite. Man talar dock om att film på video ger ett större antal människor möjlighet att se mer film och man anser också att utbudet av kvalitetsfilm på video är begränsat utanför de större tätorterna (Prop. 96/97:3, s. 91-93).

Sedan 1997 har man på Filminstitutet bedrivit videoutgivning av både svenska och utländska klassiker (Törnblom 2005, s. 23) Fram till 2003 ger Filminstitutet ut ett flertal filmer på VHS genom sitt eget förlag Filmhusförlaget. Bland annat ger man ut de svenska stumfilmerna *Körkarlen* (1921) (Svenska Filminstitutet 1999, s. 61) och *Herr Arnes pengar* (1919) som man menar ”väckte stor uppmärksamhet då den under året blev tillgänglig på video” (Svenska Filminstitutet 2003a, s. 23)

2003 börjar Filminstitutet ge ut film på DVD (Törnblom 2004, s. 28). I vilken omfattning Filminstitutet ska ge ut filmer på video och DVD råder det dock delade meningar om. De kommersiella filmdistributörerna är bland annat tveksamma till om Filminstitutet bör ge ut titlar som gör att de konkurrerar med deras utgivning. Filminstitutet menar därför 2005 att de endast bör ge ut film som kompletterar övriga filmdistributörer utgivning (Prop. 2005/06:3, s. 45). Eftersom DVD:ns spridning på marknaden har ökat intresset för äldre film bestämde Filminstitutet 2004 att man bara skulle ge ut svenska filmer på DVD (Törnblom 2005, s. 7). 2006 var man dock tvungen att stoppa utgivningen av svenska klassiker på DVD på grund av resursbrist men samma år ingick man ändå ett avtal med Svensk Filmindustri för att tillsammans tillgängliggöra det svenska filmarvet, man avsåg då att ge ut tre stumfilmer under 2006 och tre stumfilmer under 2007 (Roger 2006, s. 4) Detta realiserades 2007 då man tillsammans med Svensk Filmindustri gav ut DVD-boxen *Svenska stumfilmsklassiker* innehållande filmerna *Terje Vigen* (1917), *Herr Arnes pengar* (1919), *Erotikon* (1920), *Körkarlen* (1921), *Häxan* (1922) och *Gösta Berlings saga* (1924) (TT Spektra 071129).

Också när det gäller DVD-utgivning är det faktum att man först måste digitalisera filmerna ett av de stora bekymren som kräver stora ekonomiska resurser och därför föreslås att man i filmpolitiken från och med 2006 satsar på ett ökat stöd till DVD-utgivning (DS 2005:8, s. 72).

Spridning av film via Internet

Att spridning av film via Internet skulle vara ett alternativ till biografvisningar eller video finns det i stort sett inga filmpolitiska diskussioner kring, vid tiden för kulturutredningen 1995. Man talade dock redan då om begrepp som *digital form*, *nätverk* och *informationssystem* som man menar kommer att spela en stor roll för tillgängligheten i framtiden (SOU 1995:84, s. 285-302). Inte heller inför 2000-års filmavtal diskuteras man detta mer ingående (prop. 1998/99:131) utan det är först några år in på 2000-talet som man börjar diskutera nya spridningsformer för film alltmer.

Redan tidigt framhåller man, från Svenska Filminstitutets sida vikten av den nya tekniken som ett verktyg för bättre tillgänglighet. I skriften *Filmen i det framtida*

kulturlandskapet menar man att det är viktigt att Filminstitutet får ”realistiska möjligheter att följa den tekniska utvecklingen för filmvisning” (1995 s. 35). I 1997 års verksamhetsberättelse talar man till exempel om hur man med hjälp av ”satsningar på informationsteknik och utveckling av dataprogram” kommer att kunna förbättra tillgängligheten i framtiden (Svenska Filminstitutet 1998, s. 48) och 1998 hade man på Filminstitutet en filmträff där man ”behandlade digitalteknikens effekter för film-, TV- och videoindustrin...” (Svenska Filminstitutet 1999, s. 53)

2004 diskuterar man på Svenska Filminstitutet möjligheterna att distribuera film via Internet. Man är väl medveten om att man måste satsa på digitalisering och ny teknik (Törnblom 2005, s. 8) och man hävdar att man som ett av sina nya stora uppdrag ser tillgängliggörandet av arkivets filmer på Internet (s. 28) och att ett kommande tillgängliggörande via nätet är en ”kittlande tanke” (Törnblom 2005, s. 24). Vid samma tidpunkt menar man också att ”via DVD och andra digitala medier skall Filminstitutet sprida de svenska klassiker som inte görs tillgängliga på annat sätt” (Svenska Filminstitutet 2004e, s. 34). Man menar dock att för att kunna tillgängliggöra filmarvet genom nya distributionskanaler krävs ökade resurser för digitalisering (Törnblom 2005, s. 7). Filminstitutet avser även att undersöka möjligheterna att distribuera film via Internet och man lyfter här fram Norge och Storbritannien som exempel på länder där delar av filmarvet lagts ut på Internet (DS 2005:8, s. 107). På det norska filminstitutets nedladdningstjänst finns bland annat den svenska stumfilmen *Terje Vigen* (1917), av Victor Sjöström, tillgänglig för den norska allmänheten (Jore 2006).

I Filminstitutets budgetunderlag för åren 2007-2009 tar man på allvar upp möjligheterna med den digitala tekniken och menar ”att genom att digitalisera filmarvet väcks ’sovande’ filmskatter till liv” Man menar att trots att man på Filminstitutets filmarkiv hela tiden strävar efter att bevara film på filmbas är det också mycket viktigt att delar av arkivet digitaliseras för att göra större tillgänglighet möjlig. I detta budgetunderlag diskuterar man också, återigen, möjligheterna att distribuera film via Internet, med en fokusering på främst kort- och dokumentärfilm (Svenska Filminstitutet 2006b, s. 3-4). Enligt Svenska Filminstitutets arkivchef ska man våren 2008 arbeta på vad man kallar ett *arkivet-på-nätet-projekt* och man hoppas kunna tillgängliggöra några filmer via Internet i slutet av 2008 (Wengström 2008).

4.5 Definition av målgrupper

Tittar man närmare på hur man i materialet definierar en målgrupp, det vill säga vilka man ser som en möjlig publik till den tidiga svenska filmen, kan man urskilja två huvudgrupper: Forskare och allmänhet. I den kulturpolitiska propositionen från 1996 Menar man att:

För att bevarandet skall vara meningsfullt måste statens insatser även inriktas på att öka tillgängligheten av filmer och filmrelaterat material för såväl forskning som allmänhet. (prop. 96/97:3, s. 94)

Att det är viktigt att den tidiga svenska filmen tillgängliggörs för både forskare och allmänhet är något som återkommande påpekas i det skriftliga materialet. Det finns trots

detta ändå en tendens som pekar på att det i första hand är för forskning man anser att materialet bör tillgängliggöras vilket bland annat kan ses i Filminstitutets budgetunderlag för 2004 (Svenska Filminstitutet 2003b, s. 7). Man menar dock, i en DS från 2005, att genom att i man första hand tillgodoser forskares behov av tillgänglighet så kommer detta också på sikt att leda till en större tillgänglighet för allmänheten (DS 2005:8, s. 105-107).

Man kan också urskilja att det finns en uppdelning av publiken i en internationell grupp en storstadsgrupp och en regional- och lokalgrupp. Från Filminstitutets sida finns återkommande ett perspektiv som ser den internationella publiken som mycket viktig. I deras budgetunderlag för 2007 - 2009 menar man att det är viktigt att rikta in sig också på den internationella publiken (s. 1) och i deras verksamhetsberättelse från 2003 framhålls betydelsen av att "Filmarkivets nyrestaurerade kopior av filmer av Mauritz Stiller och Victor Sjöström visades i kompletta retrospektiver för stor publik vid flera utländska arkiv" (Törnblom 2004, s. 38).

Den regionala och lokala publiken är kanske den som får minst uppmärksamhet när det gäller möjligheterna att ta del av den tidiga svenska filmen. Man diskuterar vid flera tillfällen vikten av en regional filmverksamhet, till exempel i den kulturpolitiska propositionen från 1996 (prop. 96/97:3, s. 92) och i Filminstitutets verksamhetsberättelse från 2004 (Törnblom 2005, s. 19) men man diskuterar, eller relaterar egentligen aldrig denna verksamhet till den tidiga svenska filmen även om man givetvis kan anta att den kan räknas in i denna verksamhet. Dock framhåller Filminstitutet att DVD är en viktig kanal för spridning av svenska filmklassiker och ett sätt att nå en regional och lokal publik är via spridning av DVD till skolor och bibliotek och man menar också att denna publik på sikt kan komma att nås via tillgängliggörande på Internet (Svenska Filminstitutet 2004e, s.27).

Den publikgrupp i Sverige som idag tycks stå i fokus för tillgängliggörandet av tidig svensk film är den som finns i storstäderna, Stockholm, Göteborg och Malmö. Filminstitutet hävdar återkommande att om man är intresserad av den tidiga svenska film som har bevarats så är det på Cinematekets visningar i de här tre städerna som dessa filmer tillgängliggörs (prop. 96/97:3, s. 50 & Svenska Filminstitutet 2006a, s. 22-23).

Värt att nämna är också att den ökade tillgängligheten till film, under de senaste åren, har gjort att intresset för filmkultur och filmhistoria har ökat (Törnblom 2005, s. 7) vilket i sin tur har gjort att det kommersiella perspektivet på publiken, där den äldre filmen kan säljas med vinst till publiken, nu uppmärksammas av Svenska Filminstitutet (Svenska Filminstitutet 2006b, s. 1).

5 Diskussion

I detta kapitel avser jag att diskutera de olika förhållanden som jag, under analysen av materialet i resultatkapitlet, urskiljer som delar i policyproblemet kring tillgängliggörande av tidig svensk film.

5.1 Bristen på tydliga mål för tidig svensk film

Ett stort problem när det gäller tillgängliggörandet av tidig svensk film är bristen på konkreta mål för denna verksamhet. Redan i kulturutredningen 1995 hävdade man att den svenska filmen skulle tillgängliggöras för allmänheten och från Svenska Filminstitutets sida har man genomgående hävdat att en av deras huvuduppgifter är att tillgängliggöra det svenska filmarvet även om man kan se att mer fokus lagts på bevarandet av filmerna. Före 2003 presenterades dock inga konkreta handlingsplaner för hur tillgängliggörandet skulle gå till. Det tycks här finnas en tendens av att man tidigare har sett lösningen på tillgänglighetsproblemet som något som kommer att ske i framtiden. Att man med framtidens nya teknik avser att tillgängliggöra film utan att fundera på hur filmen kan tillgängliggöras med redan befintlig teknik.

Att man både från statligt håll och från Filminstitutets sida, runt 2004, på allvar börjar diskutera hur tillgänglighetsfrågan ska gå till är givetvis bra även om detta är en diskussion som borde ha förts tydligare kanske redan tio år tidigare.

Möjligheterna att tillgängliggöra film med hjälp av ny informationsteknik diskuterats relativt tidigt och återkommande i riktlinjer för svensk filmpolitik och Svenska Filminstitutets verksamhet. Många gånger tycks det dock finnas ett perspektiv som menar att detta är något som ska ske i en senare framtid. Först 2004 börjar man mer uttalat mena att tillgängliggörande av film via Internet är ett bra komplement till andra former av tillgängliggörande. Det tycks ha funnits en rädsla för den nya tekniken och man har inte heller vågat sätta upp tydliga riktlinjer och mål för hur man ska förhålla sig till den, vilket har medfört att man hela tiden skjutit upp möjligheterna med ny teknik på framtiden. Självklart är det bra att man nu planerar ett försök med ett arkiv på Internet. Men i väntan på att man ska våga satsa på den nya teknikens möjligheter har man kommit ett steg efter i utvecklingen, vilket i sin tur har gjort att tillgängliggörandet av det svenska filmarvet har stått stilla under flera år.

Att man i och med 2000-års filmavtal placerade den filmkulturella verksamheten inom filmavtalet kan också det vara en anledning till att tillgängliggörandet av den tidiga svenska filmen i viss utsträckning tycks ha stått stilla under de första åren av 2000-talet. Även om det i detta filmavtal fanns riktlinjer för tillgängliggörande och bevarande av filmarvet så fanns det också kritik mot att denna del var alldeles för liten och man kan också se att frågorna kring tillgängliggörande av filmarvet fick ett större utrymme när den filmkulturella verksamheten åter blev skild från filmavtalet.

Ännu ett problem i riktlinjerna för den tidiga svenska filmen är vilka begrepp man använder för att definiera denna film och andra filmer från till exempel andra epoker

eller andra länder. Man använder begrepp som *filmklassiker*, *filmstudiet*, *filmvet*, *äldre filmer* etc. Ibland används dock mer specifika benämningar då man talar om till exempel *stumfilm* eller *nitratfilm gjord före 1953*. De problem som kan uppstå om man gör otydliga definitioner av den film man talar om är till exempel att det man kallar för *filmklassiker* kan vara både svensk och utländsk film och att en benämning som *filmstudiet* blir otydlig eftersom det kan handla om både ny och gammal film etc. Givetvis behöver inte denna typ av benämningar alltid innebära ett problem eftersom det ibland kan vara bra att täcka in ett större antal typer av film eller att det inte alltid är nödvändigt att exakt definiera vilken typ av film som avses. Om man utformar riktlinjer för hur hanteringen av en viss typ av film ska hanteras eller om man avser att presentera hur man arbetar för till exempel tillgängliggörande av en speciell typ av film kan det dock bli problematiskt att inte tillfredställande definiera vad man exakt menar. Att skriva *filmklassiker* när man egentligen menar *svenska filmklassiker* kan till exempel medföra att hanteringen av dessa filmer inte görs på det sätt som från början avsågs.

5.2 Film på filmbas eller digital film?

Den kanske största delen av policyproblemet kring tillgängliggörande av tidig svensk film handlar om dilemmat kring om man ska prioritera bevarande på filmbas eller digitalisering. Svenska Filminstitutets hållning i denna fråga är tydlig: Att bevara film på filmbas så att filmerna också i framtiden ska kunna visas på samma sätt som de från början visades. Man menar att mycket av kvaliteten på filmerna går förlorad vid digitalisering och återigen lyfter man fram Cinemateket som den kanal där man kan se äldre film på rätt sätt.

Digitalisering har varit relativt lågprioriterat efter kulturutredningen 1995. Omkring år 2004 började man dock diskutera möjligheterna med digitalisering på ett öppnare och tydligare sätt. Man menar nu att digitala biografier och digitalisering av film ofta är en förutsättning för att tillgängliggöra film regionalt i landet. Vad som här är intressant är varför man inte tidigare har prioriterat digitalisering av tidig svensk film? Redan 1998 hävdar man från Filminstitutets sida att alla nitratfilmer i institutets arkiv har restaurerats. Precis som Paolo Cherchi Usai menar i boken *Silent Cinema – an introduction* så är Svenska Filminstitutet världsledande inom detta område vilket man har all rätt att vara stolt över. Problemet är dock att man sedan stannar kvar vid detta. Man fortsätter att hävda vikten av att restaurera dessa filmer trots att man nu bara behöver restaurera de filmer som återfunnits senare. Jag anser i denna fråga att eftersom man redan vid denna tidpunkt hade möjlighet att göra det, så borde man ha gått vidare och på allvar diskuterat frågan om digitalisering istället för att hävda att det är viktigare att bevara filmerna på filmbas än att digitalisera dem. Eftersom så många filmer redan hade bevarats på filmbas borde det inte längre vara frågan om det ena eller andra alternativet utan istället en utveckling där både film på filmbas och digital film prioriteras.

5.3 Bristande ekonomiska resurser

Bristande ekonomiska resurser är givetvis ett hinder för tillgängliggörande av tidig svensk film. Detta påpekas främst när man talar om nya visningsfönster såsom DVD-utgivning och tillgängliggörande i andra digitala former. Detta problem kan jämföras med diskussionen kring bevarande kontra tillgängliggörande. Det har uppenbarligen funnits resurser till att bevara de tidiga svenska filmerna men när det sedan kommit till att de ska tillgängliggöras fanns det inte längre tillräckligt stora ekonomiska resurser avsatta för dessa filmer. Under de senaste åren har det funnits en ambition att mer film ska kunna tillgängliggöras till en bredare publik och trots att mer pengar till denna verksamhet har efterlysts både från statligt håll och från svenska filminstitutet så har man stoppats av att de ekonomiska förutsättningarna saknats.

5.3.1 Den kommersiella marknaden

En del av Svenska Filminstitutets uppdrag är att tillgängliggöra det svenska filmarvet. Hos de kommersiella aktörerna finns dock inget liknande uppdrag även om det antagligen från många håll skulle vara önskvärt att den kommersiella marknaden tog ett större ansvar för det svenska filmarvet. Den kommersiella marknaden kan alltså inte sägas vara direkt ansvarig för att tillgängliggöra det svenska filmarvet. Det kan dock inte förnekas att den har både negativ och positiv betydelse för tillgängliggörandet av tidig svensk film.

Under åren sedan kulturutredningen 1995 har de tekniska möjligheterna för att bevara och tillgängliggöra film genomgått en relativt stor utveckling. För tillgängliggörande av film till allmänheten är det främst övergången mellan VHS och DVD samt den ökande spridningen av film via Internet som har varit betydande. Också inom detta område är den tidigare diskussionen om digitalisering av film självklart mycket betydande.

I material till denna studie kan man tydligt se att övergången mellan VHS och DVD har haft stora konsekvenser för tillgången till det svenska filmarvet. Under 1990-talets senare hälft och 2000-talets början gav Filminstitutet årligen ut flera filmer ur det svenska filmarkivet på VHS, bland annat flera stumfilmer. När Filminstitutet 2003 börjar ge ut DVD uppstår dock problem. DVD:ns popularitet gör att flera privata aktörer motsätter sig till att Filminstitutet ger ut filmer som kan tänkas konkurrera med deras egen utgivning av samma filmer. Svenska Filminstitutet beslutar sig då för att endast ge ut svenska filmer på DVD men 2006 tvingas man ändå sluta med utgivningen eftersom det saknas resurser. Precis som Marcus Boldeman skriver i Dagens Nyheter har övergången till DVD alltså minskat tillgängligheten till filmer ur det svenska filmarvet och möjligheterna till utgivning av vissa av filmerna tycks vara mycket små. I och med det samarbete som Svenska Filminstitutet och Svensk Filmindustri hade vid utgivningen av DVD-boxen *Svenska stumfilmsklassiker* kan man ändå se att det inte är omöjligt att hitta nya vägar för utgivning av äldre svenska filmer och kanske kan liknande lösningar användas också i framtiden.

5.4 Vem bör ha tillgång till det svenska filmarvet?

Ett av de tydligaste problemen med tillgängligheten till tidig svensk film är otydligheten i definitionen av *vem* som bör ha tillgång till den.

Två uppdelningar som framträder i det material jag har studerat är dels forskaren som står som motsats till allmänheten och dels den internationella publiken, storstadspubliken och den regionala publiken. I båda dessa grupper finns en tydlig hierarki där forskaren framstår som den viktiga i förhållande till allmänheten och där den internationella publiken kommer främst, för att följas av storstadspubliken och längst ner den regionala publiken. Förhållandet forskare – allmänhet kan dock i stor utsträckning förklaras med att denna bild ofta framträder när det handlar om direkt tillgång till fysiska filmkopior i filmarkivet. Möjligheten för allmänheten att på samma sätt ta del av filmerna är givetvis orimlig. Man kan dock förundras över varför man i dessa sammanhang överhuvudtaget diskuterar allmänhetens möjligheter att ta del av detta arkivmaterial utan att presentera några konkreta metoder för detta.

Ser man till det andra förhållningssättet till publiken så är man framförallt från svenska Filminstitutets sida mycket mån om att framhålla vikten av att den tidiga svenska filmen visas utomlands. Man är angelägen om sitt internationella rykte och om att visa upp den stolta svenska filmhistorien. Givetvis finns det också många fördelar med internationellt utbyte och det är viktigt att Sverige delar med sig av de svenska filmarvet för att också kunna ta del av andra nationers filmarv. Att svenska filmer som restaurerats och framställts i nya visningskopior i första hand ska ses av en internationell publik och i andra hand av den svenska publiken bör däremot inte vara lika självklart. Svenska Filminstitutet påpekar dessutom att det är ironiskt att intresset för den tidiga svenska filmen är större utomlands än i vad den är Sverige men man frågar sig inte direkt vad detta beror på eller vad man kan göra för att öka intresset i Sverige.

När det gäller förhållandet mellan den svenska storstadspubliken och den svenska regionala publiken framstår vad man skulle kunna kalla för cinemateksproblematiken mycket tydligt. I de riktlinjer som finns för den statliga filmpolitiken och Svenska Filminstitutets verksamhet menar man genomgående att det är Cinemateket som har till uppgift att visa det svenska filmarvet. Det är självklart bra att det finns ett så tydligt visningsfönster för det svenska filmarvet. Men om det är meningen att Cinemateket, som endast ger de som bor i och i närheten av Stockholm, Göteborg och Malmö möjlighet att se det svenska filmarvet, ska stå som den enda kanalen för tillgängliggörande av tidig svensk film så bör detta ses som ett misslyckande i arbetet med att tillgängliggöra kulturarvet. Även om film på senare år har fått en högre status regionalt i landet så tycks mycket av det som Roger Blomgren talar om i sin forskningsrapport *Den onda, den goda och den nyttiga - kulturindustrin, filmen och regionerna*, om att film länge har haft svårt att bli accepterad på mindre orter i Sverige, fortfarande stämma in på dagens Filmsverige.

Att arbeta för ökad regional filmkulturell verksamhet i landet är något som finns med i riktlinjerna för filmpolitiken redan vid kulturutredningen 1995. Att denna regionala verksamhet också skulle kunna innefatta tillgängliggörande av tidig svensk film är dock inte preciserat. Det är först runt 2004 som man från Filminstitutets sida på allvar menar att man vill visa fler filmer ur filmhistorien i flera olika delar av landet men man är då

också tydlig med att en förutsättning för att kunna göra det är att biograferna blir anpassade för digital film och att filmerna digitaliseras.

Vad som också är värt att lyftas fram i detta sammanhang är avsaknaden av en diskussion kring vilken betydelse den tidiga svenska filmen har för oss idag, inte minst vilken betydelse den har för dagens filmskapande. Det finns i och för sig nämnt i materialet att det svenska filmarvet är viktigt för dagens filmproduktion men det saknas en tydlig diskussion och tydliga åsikter om varför filmerna ska bevaras och tillgängliggöras och varför denna film är viktig i dagens samhälle.

6 Slutsatser

Detta kapitel utgår främst från uppsatsens syfte:

- Hur och varför är tillgängliggörande av den tidiga svenska filmen idag så åsidosatt i den svenska filmpolitiken och vad har förhindrat tillgängliggörande av denna film till en bredare publik?

Nedan redovisas, i punktform de slutsatser som jag kommit fram till i denna studie:

- Bristen på tydliga mål och riktlinjer för den tidiga svenska filmen påverkar tillgängliggörandet negativt eftersom man inte på ett tydligt sätt tar ställning till när, och hur filmerna ska tillgängliggöras. Otydlighet finns också i definitionen av vilka filmer som man vill tillgängliggöra.
- Mycket av de frågor som rör hur tidig svensk film ska tillgängliggöras tycks ha skjutits på framtiden, bland annat i väntan på framtida teknik.
- Tillgängliggörande kommer ofta i andra hand efter bevarande. Man väljer ofta att bevara filmerna på filmbas eftersom detta anses ge den största livslängden och den bästa kvaliteten. Tillgängliggörande till en bredare publik däremot, kräver närmast att filmerna digitaliseras.
- Trots att man redan i mitten på 1990-talet, på Svenska Filminstitutet menade att man hade restaurerat alla återfunna nitrattfilmer gjorda före 1953 fortsatte man i stor utsträckning att tala om vikten av att bevara de tidiga filmerna istället för att skjuta fokuseringen över på tillgängliggörandet av de restaurerade filmerna.
- De ekonomiska resurserna, främst när det gäller tillgängliggörande av film på digitala vägar, till exempel via DVD eller via Internet, är och har varit mycket begränsade.
- Istället för att i första hand se den svenska publiken som viktigast lyfter man gång på gång fram den tidiga svenska filmens betydelse internationellt. När det gäller den svenska publiken är det i första hand de som bor i de tre storstäderna som har möjlighet att se den tidiga svenska filmen genom Cinemateket och även om man uttrycker en vilja att alla i Sverige ska kunna ha tillgänglighet till dessa filmer så är de konkreta lösningarna för den regionala publiken mycket små.

7 Avslutande reflektioner och förslag på vidare forskning

Denna uppsats har fokuserat på den tidiga svenska filmen och vad som under de senaste åren har gjorts för att tillgängliggöra denna till en bredare publik. Jag har här utgått från den svenska filmpolitiken och det Svenska Filminstitutet och undersökt hur deras riktlinjer för tillgängliggörande ser ut och vad man praktiskt har gjort och gör för att tillgängliggöra tidig svensk film.

Vid en kvalitativ studie som den jag i denna uppsats har genomfört blir min egen roll självklart ganska betydande. Det som utförs, till exempel materialinsamling och analys filteras genom mig och min förförståelse för ämnet och precis som Premfors menar (se avsnitt 2.2) så är policyanalysen aldrig ”neutral expertkunskap”. Vid min användning av policyanalys har jag dock tagit fasta på de analysverktyg som litteraturen kring policyanalys erbjuder, framförallt de som Wayne Parsons presenterar i boken *Public policy: an introduction to the theory and practice of policy analysis*. Med hjälp av dessa samt av de egna frågor som jag utformat med stöd från Parsons minskar min subjektiva roll i studien eftersom informationen och materialet då analyserats med hjälp av tydliga och strukturerande verktyg.

I ett vidare perspektiv är det givetvis också möjligt att utvidga denna studie och även titta på andra institutioner och hur de hanterar denna fråga. Det kan här röra sig om privata aktörer inom svensk film men också jämförelser med andra statliga institutioner inom andra konstnärliga områden och hur de hanterar frågor kring tillgängliggörande av kulturarvet.

En ytterligare möjlighet till fortsatt forskning kring tillgängliggörande av tidig svensk film kan vara att rikta in sig på hur folkbibliotekens möjligheter ser ut på detta område. Kanske främst när det gäller deras policy för inköp och utlåning av svensk film men även vilka tekniska möjligheter som finns för utlåning av film på bibliotek.

De tekniska och ekonomiska förutsättningarna för tillgängliggörande av tidig svensk film har det i denna uppsats inte funnits något större utrymme för men dessa områden ser jag också som möjliga fortsatta forskningsvägar

En av mina utgångspunkter för denna uppsats har varit att den svenska filmen inte har samma status som den svenska litteraturen när det handlar om tillgänglighet. Ett område som också det skulle vara ett intressant forskningsområde.

8 Sammanfattning

Uppsatsen har tagit upp problemet med tillgängliggörande av tidig svensk film. Syftet har varit att undersöka hur och varför tillgängliggörande av den tidiga svenska filmen idag är så åsidosatt i den svenska filmpolitiken och vad som har förhindrat tillgängliggörande av den tidiga svenska filmen till en bredare publik. Detta syfte har uppnåtts med hjälp av följande frågeställningar:

- *Vilka riktlinjer finns inom den svenska kulturpolitiken samt hos det Svenska Filminstitutet för hantering av frågor kring tidig svensk film?*
- *Hur arbetar Svenska Filminstitutet med frågor kring tillgängliggörande av tidig svensk film?*
- *Vilka faktorer har förhindrat att den tidiga svenska filmen tillgängliggjorts till en bredare publik?*

Genom användandet av policyanalys har riktlinjer och inställningar rörande den tidiga svenska filmen studerats. För att få fram det väsentliga i dessa riktlinjer och för att på ett tillfredställande sätt ringa in policyproblemet kring den tidiga svenska filmen utformade jag, med utgångspunkt i Wayne Parsons bok *Public policy: an introduction to the theory and practice of policy analysis*, frågor som användes som verktyg vid insamlandet och analysen av mitt material.

Uppsatsens resultatkapitel behandlar den statliga filmpolitikens samt Svenska Filminstitutets riktlinjer och inställningar till den tidiga svenska filmen och även till tillgängliggörande av densamma. I kapitlet avhandlas också bevarande av den tidiga svenska filmen samt den publikdefinition som görs i materialet.

Diskussionskapitlet behandlar slutligen de olika delar som jag definierat i policyproblemet kring tidig svensk film. Jag kommer här fram till att det har funnits en brist på tydliga mål och riktlinjer som har påverkat tillgängliggörandet av den tidiga svenska filmen negativt. Det har också saknats tillräckliga ekonomiska resurser för att tillgängliggöra filmerna på nya sätt och till en bredare publik. Frågan om hur filmerna ska bevaras och tillgängliggöras är också en del av problemet. Filmerna bevaras bäst på filmbas men tillgängliggörande till en bredare publik förutsätter att filmerna finns tillgängliga digitalt. Bevarande har ofta setts som viktigare än tillgängliggörandet vilket många gånger har gjort att tillgängliggörandet har hamnat i skymundan eller skjutits på framtiden. Ytterligare ett problem är att det är den internationella publiken och storstadspubliken som anses som viktigast medan det finns små möjligheter för allmänheten utanför storstäderna att se den tidiga svenska filmen.

9 Källförteckning

9.1 Tryckta källor

Antoni, Rudolf (2006) *Kampen om publiken – Biografen och den digitala medieåldern*. Göteborg: Göteborgs Universitet.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005) *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Blomberg, Roger (1998) *Staten och filmen: svensk filmpolitik 1909-1993*. Stockholm: Gidlunds förlag.

Blomgren, Roger (2007) *Den onda, den goda och den nyttiga - kulturindustrin, filmen och regionerna*. Forskningsrapport 2007:02, Högskolan Väst.

Bryman, Alan (2002) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Cherchi Usai, Paolo (2000) *Silent Cinema – an introduction*. London: BFI.

Boldeman, Marcus (2007). *Svenskt filmarv försummat på DVD*. Dagens Nyheter 2007-12-10.

Fokus på film: en sammanfattning av regeringens filmpolitiska proposition (2005). Stockholm: Regeringskansliet. (Regeringens proposition, 2005/06:3).

Filmutredningen 1968 (1973). *Samhället och filmen del 4: Slutbetänkande*. Stockholm. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1973:53).

Furhammar, Leif (2003) *Filmen i Sverige: en historia i tio kapitel och en fortsättning*, 3:e uppl. Stockholm: Dialogos.

Förordning om statligt litteraturstöd: SFS 1998:1469 (1998).

Förordning om statsbidrag till folkbibliotek: SFS 1996:1608 (1996).

Hertil, Lindelöw, Camilla och Parmhed, Sara (2006) *Tillgängliggörande och bevarande av raritetssamlingar: En diskursanalys av uppfattningar hos ledande företrädare vid Stockholms och Uppsala universitetsbibliotek*. Magisteruppsats 2006:17. Högskolan i Borås/Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap (BHS).

Höglund, Lars (2000) *Biblioteks- och informationsvetenskap som studie- och forskningsområde*. Högskolan i Borås: Bibliotekshögskolan.

Inriktning på filmpolitiken från 2006 (2005). Fritzes offentliga publikationer, Utbildnings- och kulturdepartementet, Regeringskansliet. (DS: departementsserien, 2005:8).

Internationella kulturutredningen (2003). *Internationella kulturutredningen 2003*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer. (Statens offentliga utredningar (SOU), 2003:121)

Kinman, Sarah (2007) *Det vi bevarar och brukar: om kulturarv i Svenska Offentliga Utredningar 1997-2004*. Magisteruppsats 2007:96. Högskolan i Borås/Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap (BHS).

Kulturpolitik (1996). Stockholm: Regeringskansliet. (Regeringens proposition, 1996/97:3).

Kulturrådet (1972). *Ny kulturpolitik Del 1: Nuläge och förslag*. Stockholm (Statens offentliga utredningar (SOU), 1972:66).

Kulturutredningen (1995). *Kulturpolitikens inriktning: slutbetänkande*. Stockholm: Fritze (Statens offentliga utredningar (SOU), 1995:84).

Lundström, Jacob (2007) *Se upp! En klassiker!* I FLM, nr 1 2007, s. 19.

Ny svensk filmpolitik (1998). Stockholm: Regeringskansliet. (Regeringens proposition, 1998/99:131)

Parsons, Wayne (1995) *Public policy: an introduction to the theory and practice of policy analysis*. Cheltenham: Elgar.

Premfors, Rune (1989) *Policyanalys: kunskap, praktik och etik i offentlig verksamhet*, Lund: Studentlitteratur.

Schein, Harry (1970) *I själva verket: sju års filmpolitik*. Stockholm: Norstedt.

Statens kulturråd (1997) *Kulturpolitik i praktiken – statliga kulturinsatser: en översikt*. Stockholm: Statens kulturråd.

Sundell, Christel och Sundell, Weine (2004) *Film på svenska folkbibliotek? En diskursiv analys av statliga offentliga utredningar som behandlar folkbibliotekens verksamhetsmål och mediepolitik*. Magisteruppsats 2004:37. Högskolan i Borås/Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap (BHS).

Svenska Filminstitutet (1995) *Filmen i det framtida kulturlandskapet: om svensk filmpolitik med sikte på år 2000 samt om Svenska Filminstitutets mål och verksamhet: ett filmpolitiskt handlingsprogram fastställt av styrelsen för Svenska Filminstitutet den 12 juni 1995*. Stockholm: Filmhusförlaget.

Svenska Filminstitutet (1998) *Svenska Filminstitutet, verksamhetsberättelse 1997*. Stockholm: Filmhusförlaget.

Svenska Filminstitutet (1999) *Svenska Filminstitutet, verksamhetsberättelse 1998*. Stockholm: Filmhusförlaget.

Svenska Filminstitutet (2001) *Svenska Filminstitutet, verksamhetsberättelse 2000*. Stockholm: Filmhusförlaget.

Svenska Filminstitutet (2003a) *Svenska Filminstitutet, verksamhetsberättelse 2002*. Stockholm: Filmhusförlaget.

Thompson, Kristin, Bordwell, David (2002) *Film history: an introduction*, 2:ed. Boston: McGraw-Hill.

Timm, Mikael (2003) *Dröm och förbannad verklighet – spelet kring svensk film under 40 år*. Stockholm: Brombergs.

9.2 Elektroniska Källor

Carlsund, Elisabeth (Utredare) (2003) *Kulturarvet och rörliga bilder*. Riksdagens revisorer: Informationsrapport 2002/03:2.

<http://www2.riksdagen.se/internet/rr-web.nsf/d3df8aec1d68c7c3c125676c0054dd71/ad558f70265954adc1256d3c00443009?OpenDocument> [2008-04-15]

Jore, Jan-Robert (ansvarig redaktör) (2006) *Filmarkivet.no*.
http://www.filmarkivet.no/v1/index_portal.aspx [2007-04-23]

Roger, Susanne (red.) (2006). *Svenska Filminstitutet, verksamhetsberättelse 2005*.
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

Svenska filmisntitutet (2003b) *Budgetunderlag 2004*.
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

Svenska Filminstitutet (2003c) *Hur kan filmavtalets finansiering breddas? – Svenska Filminstitutets förslag till nya finansieringsmöjligheter*.
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

Svenska Filminstitutet (2003d) *Resultatredovisning 2002*.
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

Svenska Filminstitutet (2003e) *Synpunkter på 2000 års filmavtal*.
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

Svenska Filminstitutet (2004a) *Resultatredovisning 2003*.
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

Svenska Filminstitutet (2004b) *Remissvar på betänkandet (SOU 2003:121) Internationella Kulturutredningen.*
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

Svenska Filminstitutet (2004c) *Remissvar på betänkandet (SOU 2004:53) Bevara ljud och rörliga bilder.*
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

Svenska Filminstitutet (2004d) *Budgetunderlag 2005.*
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

Svenska Filminstitutet (2004e) *Underlag till en ny filmpolitik.*
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

Svenska Filminstitutet (2005a) *Resultatredovisning 2004.*
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

Svenska Filminstitutet (2005b) *Remissvar (DS 2005:8) Inriktning på filmpolitiken från 2006.*
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

Svenska Filminstitutet (2006a) *Resultatredovisning 2005.*
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

Svenska Filminstitutet (2006b) *Budgetunderlag 2007-2009..*
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

Svenska Filminstitutet (2008) *Riktlinjer för filmarkivet vid Svenska Filminstitutet.*
<http://www.sfi.se/> [2008-04-12]

Svenska Filminstitutet *Filmarkivets historia.*
<http://www.sfi.se/> [2008-06-13]

Svenska Filminstitutet *Filminstitutets historia.*
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

Svenska Filminstitutet *Filmklassiker på bio.*
<http://www.sfi.se/> [2008-04-16]

Törnblom, Andreas (red.) (2004). *Svenska Filminstitutet, verksamhetsberättelse 2003.*
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

Törnblom, Andreas (red.) (2005). *Svenska Filminstitutet, verksamhetsberättelse 2004.*
<http://www.sfi.se/> [2007-02-27]

9.3 SOU, DS och Propositioner etc.

DS 2005:8 Se: *Inriktning på filmpolitiken från 2006*

Regeringens proposition, 1996/97:3. Se: *Kulturpolitik*

Regeringens proposition, 1998/99:131. Se: *Ny svensk filmpolitik*

Regeringens proposition, 2005/06:3. Se: *Fokus på film: en sammanfattning av regeringens filmpolitiska proposition*

SFS 1996:1608 Se: Förordning om statsbidrag till folkbibliotek

SFS 1998:1469 Se: *Förordning om statligt litteraturstöd*

SOU 1972:66 Se: Kulturrådet

SOU 1973:53 Se: Filmutredningen 1968

SOU 1995:84 Se: Kulturutredningen

SOU 2003:121 Se: Internationella kulturutredningen

9.4 Övriga källor

Egen källa: Wengström, Jon 2008 Svenska Filminstitutet. (e-mailkontakt).